EUGEN PAVEL

BIBLIA LUI SAMUIL MICU (1795). MODELE ŞI IZVOARE

Elaborarea unei noi versiuni a *Bibliei* reprezintă o cheie de boltă pentru opera teologică, filosofică, istorică şi lingvistică a lui Samuil Micu, prin care este egalată şi, deseori, chiar depăşită traducerea pe care spătarul Nicolae Milescu, secondat de „oamenii locului”, o realizase cu un secol mai devreme. Ideea de a se angrena la o asemenea lucrare de amploare i-a fost sugerată ieromonahului polihistor de către protectorul său, Ignatie Darabant, pe atunci vicar general la Blaj[1]. Micu se decide să traducă *Biblia* începând din anul 1783, pe vremea când era prefect de studii la Colegiul Sf. Barbara din Viena. Unele dintre fazele lucrării sunt consemnate în prima variantă, incompletă, din protograful traducerii *Vechiului Testament*[2]. Potrivit însemnărilor lui Micu, *Cartea Facerii* a fost tradusă din 1783 până în 19 ianuarie 1784, *Cartea Ieşirii, Leviţii, Cartea Numerilor* şi *A doao Leage* au fost încheiate în 18 decembrie 1784, *Cartea întâi a împăraţilor* a fost începută în martie 1785, iar *Cartea a doao a împăraţilor* a fost terminată în 26 iulie 1785. Chiar şi numai după aceste date parţiale se poate aprecia ritmul de lucru al traducătorului, mai lent la început şi care s-a intensificat, desigur, pe parcurs. Nu credem că întreaga traducere a *Bibliei* era încheiată încă din 1785, după cum susţin I. Modrigan[3] şi Z. Pâclişanu, ultimul aducând ca argument solicitarea de către Micu, în octombrie 1785, a unui împrumut de la stat de 4 000 de florini în vederea tipăririi cărţii[4]. Cărturarul blăjean făcea, probabil, aceste demersuri pe măsură ce ajungea într-un stadiu avansat al traducerii. Cert este că abia în 13 iunie 1786 manuscrisul, probabil doar *Vechiul Testament,* a fost trimis spre lectură episcopului greco-catolic de la Oradea, Moise Dragoş. Acesta se va pronunţa, nefavorabil, în data de 17 noiembrie 1786, criticând faptul că noua versiune este diferită de celelalte cunoscute până atunci, întrucât „nu seamănă nici cu Biblia veche românească, nici cu cea rusească, cu atât mai puţin cu Vulgata”, deoarece conţine

[1] Zenovie Pâclişanu, *Un vechi proces literar (Relaţiile lui I. Bob cu S. Klein, Gh. Şincai şi P. Maior),* în AAR, Mem. secţ. ist., seria III, tomul XVI, mem. 12, 1935, p. 231.

[2] Ms. rom. 70 (Fc, Iş), ms. rom. 71 (Lv, Nm, Dt) şi ms. rom. 64 (1 Rg, 2 Rg, 3 Rg), păstrate la BAR Cluj.

[3] Ioan Modrigan, *Cum a apărut Biblia lui Clain? Pe bază de documente inedite,* în „Cultura creştină”, VIII, martie 1919, nr. 5–6, p. 97.

[4] Z. Pâclişanu, *art. cit.,* p. 231.

DACOROMANIA, serie nouă, V–VI, 2000–2001, Cluj-Napoca, p. 277-307

lucruri noi, care nu s-ar afla în codicele *Sf. Scripturi,* pentru ca, în final, să-i propună lui Micu „să o scrie încă o dată, mai legibil”[5]. La fel de nedrept în aprecierea traducerii va fi şi mitropolitul sârb Moise Putnik de la Karlowitz[6], poziţii care îl vor determina pe Micu să încerce, în decursul anilor 1787–1788, să-şi tipărească lucrarea pe cont propriu. Într-o scrisoare din 9 noiembrie 1787, el îl anunţa pe Samuil Vulcan, pe atunci vicerector la seminarul din Lemberg, că a terminat traducerea *Sf. Scripturi* după *Septuaginta,* pe care doreşte să o dea la tipar pentru folosul întregii comunităţi, făcând un apel pentru a obţine contribuţia unor prenumeranţi[7]. Cererea de abonamente este repetată, fără succes, şi în anul următor, după care nu se mai înregistrează decât tentativa hazardată, din 1790, de a edita *Biblia* cu sprijinul episcopului ortodox Gherasim Adamovici[8].

Detalii privitoare la durata tipăririi ne oferă notiţa semnată de ieromonahul Gherman, de fapt un epilog din care rezultă că prefectul de atunci al tipografiei, cunoscut sub numele de Gherman Peterlachi sau Petru Gherman de Peterlaca, îşi asumase, totodată, calitatea de diortositor. Anterior, el mai efectuase corectura la *Liturghiile* din 1775 şi la *Evanghelia* din 1776, ambele apărute la Blaj. Din menţiunea lui Peterlachi reiese că tipărirea *Bibliei* a durat doi ani, eşalonându-se între 1 noiembrie 1793 şi 15 noiembrie 1795.

În anii anteriori, tentativele lui S. Micu de a tipări *Biblia* pe cont propriu eşuaseră, astfel că, la solicitarea sinodului din 24 septembrie 1791, manuscrisul este vândut tipografiei blăjene cu suma de 600 de florini[9]. Tot în aceste faze pregătitoare se înscrie demersul făcut de episcopul Bob în vederea obţinerii aprobării de tipărire, printr-o scrisoare adresată guberniului ardelean, la 1 noiembrie 1792, în care afirmă că ediţia veche a *Bibliei* este depăşită, fiind plină de „cuvente neacomodate evului nostru şi preste totul de scăderi multe”[10].

Câteva amănunte referitoare la sursele şi metoda traducerii noii versiuni a *Bibliei* sunt furnizate în succintul prolog al cărţii, intitulat *Cătră cetitoriu,* semnat de Samuil Micu. Cărturarul mărturiseşte, la început, cu probitate, izvoarele pe care le-a utilizat, între care se află *Biblia* „cea veachie românească”, apărută la Bucureşti, în 1688, cu precizarea că „mai ales Testamântul cel Vechiu, mai mult de Nou, de pre cel elinesc a celor şeaptezeci de dascali l-am tălmăcit”.

Ediţia critică de mare autoritate la care credem că a apelat, în primul rând, Samuil Micu, ediţie ce reflecta stadiul hermeneuticii biblice din primele decenii ale secolului al XVIII-lea, aparţine lui Lambert Bos (1670–1717), un elenist de marcă de la Universitatea din Franeker: Η ΠΑΛΑΙΑ ΔΙΑΘΗΚΗ ΚΑΤΑ ΤΟΓΕ

---

[5] I. Modrigan, *art. cit.,* p. 98.

[6] *Ibidem*; vezi şi Iosif Pervain, *Studii de literatură română,* Cluj, 1971, p. 34.

[7] Iacob Radu, *Doi luceferi rătăcitori: Gheorghe Şincai şi Samoil Micu Clain,* în AAR, Mem. secţ. lit., seria III, tomul II, mem. 3, 1924, p. 202–203.

[8] Z. Pâclişanu, *art. cit.,* p. 231–232.

[9] *Ibidem,* p. 232.

[10] I. M. Moldovanu, *Documente pentru biografia lui S. Clain,* în „Archivu pentru filologia şi istoria”, nr. XXXIV, 20 aprilie 1870, p. 676.

ΕΒΔΟΜΗΚΟΝΤΑ. *Vetus Testamentum ex versione Septuaginta interpretum, secundum exemplar Vaticanum Romae editum,* Franequerae, Excudit Franciscus Halma, 1709. O reeditare a acestei versiuni va apărea la Amsterdam, în 1725, sub îngrijirea lui David Millius, însă cu un aparat critic mai simplificat. Textul ediţiei olandeze fusese stabilit pe baza unuia dintre cele mai preţioase manuscrise unciale, *Codex Vaticanus* (B), datând din secolul IV, ca şi prin confruntarea, în subsidiar, a variantelor din *Codex Alexandrinus* (A), a versiunilor lui Aquila, Symmachos şi Theodotion, preluate din *Hexapla* lui Origen, printr-o paralelă critică între *Biblia Complutensis,* editată la Alcalá de Henares între 1514 şi 1517, *Biblia Aldina,* din 1518, de la Veneţia, cu ediţia derivată, tipărită la Frankfurt, în 1597, şi între *Biblia Romana,* apărută, sub auspiciile lui Sixtus al V-lea, în 1587, aceasta din urmă fiind luată ca etalon. Aparatul critic înregistra, astfel, numeroase lecţiuni şi variante care îi permiteau traducătorului român să elucideze, în mare parte, sensurile unor pasaje dificile şi să găsească echivalenţele potrivite. Modelul acestui tip de critică textuală este preluat şi aplicat de către Micu, care, urmând în linii mari *Biblia* de la Bucureşti, traduce din nou după *Septuaginta* multe porţiuni, consemnând în notele de subsol atât diferenţele faţă de ediţia din 1688, cât şi alte lecţiuni din scoliile ample alcătuite de Lambert Bos în ediţia de la Franeker.

Referirile comparative la *Biblia* de la Bucureşti sunt frecvente în *Biblia* de la Blaj, chiar dacă nu sunt întotdeauna conforme cu originalul, uneori având o explicitare suplimentară[11]:

BBl *Să nu meargeţi la cei ce (g) vrăjesc şi de descântători să nu vă lipiţi* (Lv **19**, 31); nota *g,* p. 111: *Bibliia cea veachie are: băznuitoriu de pântece, prin care se înţeleg vrăjitorii aceia carii din maţele dobitoacelor spunea ceale viitoare;* cf. BB *Să nu urmaţi celor ce băsnuiescu den pântece şi cătră vrăjători să nu vă lipiţi;*

BBl *ispravnici (a) judecătorilor voştri;* nota *a,* p. 158: *În cea veachie easte: purtători de cărţi în loc de ispravnici* (Dt **1**, 15); cf. BB *aducători de cărţi judicătorilor voştri;*

BBl *şi au zidit cetatea împregiur, din margine şi primpregiur (a)* (1 Par **11**, 8); nota *a,* p. 360: *În cea veachie se află şi aceastea: iară Ioav au păzit ceaealaltă cetate carea rămăsease, şi au dat războiu şi au luat cetatea;* cf. BB *şi Ioav au cruţat rămăşiţa cetăţii, şi au dat războiu şi au luat cetatea;*

BBl *şi până la mai-marele puterii s-au mărit (g)* (Dn **8**, 11); nota *g,* p. 696: *În cea veachie easte: şi până la voivod va mântui robiia;* cf. BB *şi pănă unde voivodul va mântui robiia*.

Diferenţele apar şi în versetele în care ediţia din 1688 este revendicată drept model exclusiv pentru contextul respectiv: BBl *Veniţi să bem vin şi să ne îmbătăm, şi să fie această zi, mâne, mare mai mult foarte (a)* (Is **56**, 12); nota *a,* p. 588: *Acest verş în unele Biblii nu să află, iară în cea veachie easte;* cf. BB *Veniţi să luăm vin şi să ne îmbătăm beţie, şi va fi ca această zi, mâine, mare împrejurul tău*.

[11] Utilizăm, în continuare, abrevierile consacrate la noi pentru cărţile *Sf. Scripturi*.

Există situații în care soluțiile de traducere sunt comune edițiilor din 1688 şi 1795, însă S. Micu adnotează, minuțios, unele locuri aparent obscure:

BB *să rădicară asupra lui rădicare* (2 Par 25, 27); cf. BBl *s-au sculat asupra lui sculare (a);* în nota *a,* p. 394, se explică această construcție intensivă: *Adecă: au făcut sfat cu tiranie asupra lui ca să-l omoară;*

BB *om şi arma lui, la apă* (Ne 4, 23); cf. BBl *şi arma lui, la apă (a);* nota *a,* p. 418: *Adecă, nici când să spăla după obiceaiu nu țipa armele;*

BB *şi întrară în blestem şi jurământ* (Ne 10, 29); cf. BBl *şi au întrat (a) în blăstăm şi jurământ;* nota *a,* p. 423: *Au făcut, adecă au făgăduit cu blăstăm şi jurământ;*

BB *Cu buzele va paşte împăratul* (Pr 22, 1); cf. BBl *Cu buzele va paşte împăratul (a);* nota *a,* p. 532: *Adecă: împăratul cu vorbele gurii sale paşte pre norod*;

BB *pentru necertarea limbilor* (Os 7, 15); cf. BBl *pentru nepedepsirea limbii lor (a)*; nota *a,* p. 704: *Că nu şi-au învățat limba sa*.

Propunând alți termeni echivalenți, concomitent cu modernizarea vocabularului, Micu lărgeşte în cadrul gloselor paleta sinonimică:

BB *Iată, 7 ani vine ieftenătate multă în tot pământul Eghipetului* (Fc 41, 29); cf. BBl *Iată, în şeapte ani va fi îndestulare (b) multă în tot pământul Eghiptului;* nota *b,* p. 41: *Îndestulare, prisosință, ieftinătate, bucate destule.*

Aparatul critic al *Bibliei* din 1795 conține, de asemenea, o serie de trimiteri la alte izvoare, ilustrând, în bună măsură, orizontul cultural şi modul doct de lucru al traducătorului. Se fac dese referiri la *Biblia* de la Alexandria (i. e. *Codex Alexandrinus*), la cea de la Complutum, la textul masoretic, la *Vulgata* sau la versiunile aramaice şi siriace. Spicuim câteva dintre aceste note, pe care le confruntăm cu sursa citată:

Fc **1**, 11: *să fie sămânța lui într-însul, după fealiu (e);* nota *e,* p. 1: *Bibliia grecească cea de la Alexandriia are: după fealiu şi după asemănare;* cf. ed. Bos, p. 1, nota 21: *Ms. Alex. γένος, ἐις ὁμοιότητα, ἐπί;*

Fc **37**, 7: *Mi să părea că voi (b) legați snopi în mijlocul câmpului;* nota *b,* p. 36: Jido., sir., arăb., lat., hald., samar. *are: că noi legam snopi în țarină;* cf. Vg: *Putabam nos ligare manipulos in agro;*

Iş **38**, 8: *temeiul ei de aramă întră (a) oglinzile muierilor;* nota *a,* p. 89: *Întră am luat din Bibl. sirienească, cea românească şi latinească* are *din în loc de* întră; cf. BB: *den oglinzile celor ce-au postit;* Vg: *de speculis mulierum;*

Lv **19**, 26: *Să nu mâncați pre munți (b);* nota *b,* p. 110: *Cea jido., latinească, arăbească, persească au: să nu mâncați sânge sau cu sânge*; cf. ed. Bos, p. 154, nota 53: *sic O.C. et Ald. sed Ms. A. οἰωνιεῖσθε οὐδε ὀρνιθοσκοπηθήσεσθε;*

Nm **11**, 25: *Iară deaca s-au odihnit duhul într-înşii, au prorocit şi apoi nu au mai adaos (a);* nota *a,* p. 132: *Bibliia letinească Vulgata are: Şi după ce au odihnit întru ei Duhul, au prorocit, şi mai mult nu au încetat*; cf. Vg: *Cumque requievisset in eis Spiritus, prophetaverunt, nec ultra cessaverunt;*

Jd **8**, 13: *Şi s-au întors Ghedeon, feciorul lui Ioas, de la războiu, de la suirea Aresului (a);* nota *a,* p. 221: *Vulgata are: înainte de răsăritul soarelui;* cf. Vg: *Revertensque de bello ante solis ortum;*

1 Rg **15**, 4: *şi din Iuda treizeci de mii de pedestraşi (a);* nota *a,* p. 252: *Bibli. cea de la Vatican are: patru sute de mii de rânduri. Cea de la Complut: doao sute de mii de rânduri. Şi cea letinească: zeace mii pedestri;*

1 Rg **24**, 4: *şi Saul au întrat ca să se gătească (a);* nota *a,* p. 262: *Sirul are: şi Saul au întrat ca să doarmă. Latinul are: ca să-şi deşearte pântecele;* cf. Vg: *ut purgaret ventrem;*

Ezr **10**, 12: *Mare easte cuvântul acesta preste noi, ca să facem (b);* nota *b,* p. 414: *Iară în cea grecească de la Complut, aşea să ceteaşte: După cuvintele tale, care ne-ai zis, aşea vom face;* cf. ed. Bos, p. 649, nota 26: C. *κατὰ τοὺς λόγους σου, οὓς εφης οὕτως ποιήσομεν.*

Exemplele pe care le-am selectat sunt concludente pentru procedeul savant prin care Micu adnotează o serie de lecţiuni, preluate din *Biblia* de la Bucureşti, apelând, în multe cazuri, la aparatul critic al *Septuagintei* editate de către Lambert Bos, precum şi la alte izvoare. Întrucât filologul olandez nu a redat corespondenţele din textul masoretic şi din *Vulgata,* credem că traducătorul român a mai consultat şi o ediţie a *Bibliei* poliglote, de tipul celor îngrijite de Gui-Michel Le Jay, apărută la Paris, în 1645, sau de Brian Walton, la Londra, între 1653 şi 1657, alcătuite după modelul instituit de *Biblia Regia,* editată de Arias Montanus şi tipărită de Plantin, la Anvers, în opt volume, între 1569 şi 1573, în limbile ebraică, greacă, latină, aramaică şi siriacă.

Există o mărturie documentară inedită, aparţinând lui Timotei Cipariu, care face o referire expresă la utilizarea de către Micu a ediţiei greco-latine a lui François Vatable. Menţiunea apare în actele conferinţei episcopilor provinciei bisericeşti de Alba-Iulia şi Făgăraş, ţinută la Blaj, în 1858. La întrebarea nunţiului apostolic de Viena, Antonio de Lucca, în legătură cu fidelitatea traducerii *Sfintei Scripturi* în limba română şi după ce codice a fost realizată, canonicul blăjean face un succint excurs privind transpunerea textului biblic: „Prima totius S(acrae) Scripturae versio facta fuit in Valachia super Francofurtensi aliqua editione, cuius annus non allegatur; et ex Graeco textu, edita Bucaresti anno 1688 in folio sed, quia et rarior est lingua paululum a moderna discrepante facta est, in usu fere non est. Alia versio super versione Latina facta fuerat ab Episcopo Petro Paulo Aaron sed, quae edita non fuit. Tertia denique et ultima, quae hic Blasii anno 1795 in folio auctoritate et cum Prolegomenis Episcopi Ioannis Bobb edita fuit, auctorem habet Samuelem Klein Ordinis Divi Basilii Magni et ex Vatabli editione Graeco-latina fluxit”[12].

[12] Arhivele Naţionale, Direcţia Judeţeană Cluj, Fond Episcopia Greco-Catolică de Cluj–Gherla, pachet nr. 36, dosar nr. 4701–5054/1858, doc. A, f. 64v. Documentul original se află în Arhivele Vaticanului, Fond Austria, *Rapporti delle sessioni*, Sess. 354, vol. XXV, fasc. 4, ann. 1859, Appendix nr. IV, f. 256v-258v. Redăm traducerea pasajului respectiv: „Prima traducere a întregii *Sfinte Scripturi* a fost făcută în Muntenia după o ediţie de la Frankfurt, al cărei an nu este menţionat, şi după textul

Este posibil ca Samuil Micu să fi comparat, într-o anumită fază, mai multe izvoare, parcurgând edițiile poliglote care fructificau adnotările atribuite cunoscutului ebraist François Vatable (?–1547), respectiv cele apărute la Heidelberg (1586, 1599, 1616), sub îngrijirea lui Corneille-Bonaventure Bertram, text reeditat, la Paris, în 1729–1745. La fel ca edițiile plantiniene anterioare, acestea se distingeau prin aplicarea unor principii filologice riguroase: dispunerea textului biblic pe patru coloane (ebraică, greacă, *Vulgata* lui Ieronim şi noua traducere din ebraică în latină a lui Sante Pagnini), un aparat critic cu ample note infrapaginale, precum şi redarea titlurilor ebraice ale cărților *Vechiului Testament*. Întrucât varianta greacă publicată în cuprinsul acestor ediții se revendica de la *Poliglota* din Alcalá *(Complutensis),* există, după cum vom vedea, unele concordanțe în traducerea blăjeană, fără a fi însă generalizate. Acest tip de ediții poliglote, cu glose în latină şi cu explicații ale textului ebraic, nu dispuneau, însă, de un aparat critic similar celui din ediția olandeză a lui Bos, în care scoliile şi lecțiunile greceşti din principalele versiuni ale *Septuagintei* să aibă aceeaşi extensie.

O notă izolată la Lv **6**, 31 indică şi consultarea unui izvor slavon, identificabil în ediția de la Moscova, din 1663, o retipărire a *Bibliei* de la Ostrog, din 1580–1581. Redăm cuprinsul notei *a,* p. 97: *Toate alte limbi aici încep cap 7, numai cea grecească nu; încă şi ruşii, carii amintrilea urmează după cea grecească, aici pun cap 7.*

Tot pe baza unei singure note (Iona, **4**, 5), putem deduce că Micu apelase, pentru confruntarea textului, şi la *Parimiile preste an* ale lui Dosoftei, apărute la Iaşi, în 1683, din care citează însă din memorie: *Şi au zis Domnul către Iona: „Foarte te-ai supărat tu (a)?";* nota *a,* p. 717: *În Parimie: Şi au zis: „Foarte m-am scârbit Eu până la moarte";* cf. *Parimii,* f. 53^r: *Şi dzisă Domnul Dumnedzău către Iona: „Oare foarte te scârbişi tu pentru tigvă?" Şi dzisă: „Foarte m-am măhnit până către moarte".*

Elocvente pentru spiritul erudit în care S. Micu a editat textul *Bibliei* sunt notele în care se consemnează echivalențele unor termeni în greacă şi latină. Termenul *cumplit* (Fc **49**, 3) este glosat printr-o serie sinonimică extinsă: *Grece.* **scliros**, *latin.* **durus**, *adecă vârtos, greu, aspru, cumplit* (p. 49). Semnificativă este şi explicația care se conferă, într-o adnotare minuțioasă, cuvântului *desişurile* (Iş **34**, 13): *Era la păgâni pădure unde jertvea, apoi juca într-acea pădure, carea greceaşte* **alsi**, *latineaşte* **lucus** *să zice* (p. 85).

Maniera de traducere a lui S. Micu este expusă, în mod programatic, în prologul său *Către cetitoriu,* în care el argumentează avantajele şi, mai ales, dezavantajele transpunerii literale, cuvânt cu cuvânt, în funcție de rigorile fidelității

---

grecesc, fiind editată la Bucureşti în anul 1688, in folio, dar, fiindcă este mai rară şi este făcută într-o limbă puțin diferită de cea actuală, aproape că nu este folosită. Altă traducere după versiunea latină a fost făcută de episcopul Petru Pavel Aron, dar aceasta nu a fost editată. În fine, cea de-a treia şi ultima, care a fost editată, aici, la Blaj, în anul 1795, in folio, cu încuviințarea şi cu prolegomenele episcopului Ioan Bob, îl are drept autor pe Samuil Klein din Ordinul Sfântul Vasile cel Mare şi a decurs din ediția greco-latină a lui Vatable".

maxime impuse prin tradiție pentru orice echivalare a textului biblic, potrivit principiului hermeneutic *Ordo verborum mysterium est,* enunțat de Ieronim: „Iară, o, iubite, cucearnice cetitoriu, am voit a-ți aduce aminte că doară şi acum întru unele locuri ți să va părea întunecat graiul, ci pentru aceaea să nu te sminteşti, nici să te pripeşti a vinovăți şi a defăima lucrul, că întunecarea aceasta şi dintru aceasta vine, că noi nici pentru mai luminat înțeles nu am vrut de la noi nici măcar un cuvânt cât de mic să băgăm în S. Scriptură, ci ne-au fost voia ca întru toate să rămâie întru curățeniia sa şi întru tot adevărul său, după cum easte în cea elinească. Aceasta easte pricina întunecării întru unele locuri, că foarte anevoie easte luminat şi cu chiiar înțeles de pre o limbă a tălmăci pre altă limbă, nici un cuvânt adăogând şi țiind idiotismii limbii ceii dintâiu, că fieştecare limbă are osibiți ai săi idiotismi". Conformându-se, în principiu, acestui filon conservator, cărturarul nu va adopta însă, în mod mecanicist, un servilism de ordin lingvistic.

El pledează, cu multă apetență filologică, pentru unitatea stilistică a unui asemenea gen de lucrare: „Deci, ca stilul şi aşezarea graiului întru aceaeaşi Biblie să nu fie osibit, puindu-se unele dintru acea tălmăcire [i.e. traducerea lui Petru Pavel Aron], altele dintru a altuia, s-au socotit ca toată Bibliia de unul cu aseamenea stil şi aşezare a graiului să se tălmăcească".

Câteva comparații între varianta manuscrisă şi textul tipărit sunt relevante pentru atelierul traducătorului. Din examinarea protografului traducerii, păstrat parțial atât într-o primă redactare, cât şi în cea definitivă, surprindem variantele unor lecțiuni, căutările pentru descifrarea sensurilor şi a conotațiilor unor cuvinte polisemantice în original. Menționăm câteva dintre modificările survenite în bruionul traducerii *Vechiului Testament* (ms. rom. 70, 71, 64), prin introducerea unor sinonime sau chiar a unor lexeme diferite în versiunea manuscrisă definitivă (ms. rom. 111, 115), transpuse şi în cea tipărită, în care raportările la BB sunt oscilante: *să scoată* este înlocuit cu *să rodească* (Fc **1**, 24); cf. BB *să scoață; şi-l domniți pre el – şi-l stăpâniți pre el* (Fc **1**, 28); cf. BB *şi domniț pre dânsul; cunoştinții – ştiinții* (Fc **2**, 9); cf. BB *a şti conoştința; pântecele – zgăul* (Fc **20**, 18); cf. BB *zgăul; ceale din pântece – măruntaiele* (Lv 1, 9); cf. BB *ceale den pântece; pogăci – turte* (Lv **2**, 4); cf. BB *turte; azime – nedospite* (Lv **2**, 4); cf. BB *nedospite; din început – din pârgă* (Lv **2**, 12); cf. BB *de-nceput; praporul – pelița cea de pre ficat* (Lv **3**, 4); cf. BB *seul ce easte preste ficați; mai-marele oastei – mai-marele puterii* (3 Rg **1**, 19); cf. BB *boiarenul puterii; lucrul – cuvântul* (3 Rg **1**, 27); cf. BB *cuvântul; om bun – fiiul vârtutei* (3 Rg **1**, 52); cf. BB *fiiu de puteare; groapă – iad* (3 Rg **2**, 9); cf. BB *iad; s-au culcat – au murit* (3 Rg **3**, 19); cf. BB *au murit; au cuptuşit – au zidit* (3 Rg **6**, 16); cf. BB *au clădit; coşul carului – sânul carului* (3 Rg **22**, 35); cf. BB *sânul carului*.

Se observă, totodată, tendința constantă a lui Micu de a se debarasa pe parcurs de cuvintele cu o circulație regională sau populară, preferând termenii care aduc în plan semantic un plus de exactitate şi de plasticitate.

Pe lângă calitatea traducerii, *Biblia* de la Blaj ilustrează o manieră superioară de editare, care se distinge prin complexitatea aparatului critic, alcătuit în cea mai

mare parte de către S. Micu, având colaborarea acelor „bărbați învățați” pe care episcopul Bob i-a numit în comisia de revizie. Spre deosebire de *Biblia* de la București, noua ediție este înzestrată cu mai multe texte complementare cu un bogat conținut isagogic, între care se înscriu un scurt cuvânt *Cătră cetitoriu,* semnat de către Micu, urmat de un amplu excurs teologic privind semnificația *Sfintei Scripturi,* la care se adaugă introducerile la grupuri de cărți şi la fiecare carte în parte, precum şi rezumatele de la toate capitolele. Neuzitată în editările clasice ale *Septuagintei,* metoda prolegomenelor şi a gloselor detaliate fusese introdusă pe scară largă în edițiile critice din *Biblia Sacra* realizate de exegeții umanişti, începând din a doua jumătate a secolului al XVI-lea. Modelul este asimilat şi în cultura română, *Noul Testament* din 1648 şi *Psaltirea* din 1651, ambele apărute la Bălgrad, fiind cele dintâi texte editate după aceste principii filologice, perpetuate şi în *Biblia* din 1795. În privința textului intitulat *Cuvânt înainte la S. Scriptură,* facem precizarea că Micu redactase inițial o variantă mai lărgită[13], revăzută şi modificată tot de către el în cadrul versiunii definitive. Un alt element de critică textuală frecvent folosit în ediția de la Blaj constă în notele de subsol, redactate de către Micu, pe care le-am menționat deja în legătură cu izvoarele traducerii, dar care ne pot releva şi alte amănunte privind căutările sale în vederea găsirii unor echivalențe lexicale cât mai adecvate şi expresive. Urmărind protograful traducerii, constatăm că aceste note sunt redactate numai în varianta finală.

Trimiterile marginale la locurile paralele din *Biblie,* inexistente în ediția din 1688, completează, în mod riguros, aparatul critic al cărții. Câteva observații se cuvin a fi făcute pe marginea rezumatelor aflate la începutul fiecărui capitol. Redactările lui Micu din prima variantă sunt mult mai concise, preluate apoi şi în versiunea finală, fiind corectate şi extinse, în ultima fază, cu un alt scris, aparținând, probabil, canonicului prepozit Dimitrie Căian, şi publicate astfel sub forma amplificată. Intervențiile revizorului sunt apropiate însă, în multe pasaje, de redactările similare din *Biblia* manuscrisă a lui Petru Pavel Aron[14], după cum reiese din următoarea paralelă:

Fc 3:

Cădearea şi pedeapsa oamenilor (ms. rom. 70);

Prin vicleniia şarpelui, strămoşii calcă porunca Domnului. Mesia lumii să făgăduieşte şi, spuindu-se fieştecăruia pedeapsa, din raiu să gonesc (B Aron, ms. rom. 29);

Prin viclenia şearpelui, strămoşii calcă porunca Domnului. Mesiia lumii să făgăduiaşte şi, spuindu-se fieştecăruia pedeapsa, să gonesc din raiu (ms. rom. 111; BBl).

---

[13] Ms. rom. 497 de la BAR Cluj.

[14] La BAR Cluj se păstrează protograful traducerii (ms. rom. 18, 21, 22, 23, 25, 30, 68) şi o versiune definitivă incompletă (ms. rom. 19, 20, 28, 29).

Iş 9:

Ciumă, rane, grindină (ms. rom. 70);

A cincea rană easte boala în dobitoace, a şeasa, bubele, a şeaptea, grindină, tresniturile şi fulgerile; pentru carea să făgăduiaşte Faraon că va slobozi norodul, de va înceta, însă nice aceasta plineaşte; şi iarăş să învărtoşază; iară dintre fiii lui Israil nimene din toate acestea nice un rău pătimeaşte (B Aron, ms. rom. 29);

A cincea pedeapsă, boala în dobitoace, a şeasa, rane, a şeaptea, grindină; la carea să făgăduiaşte Faraon că va slobozi norodul, de va înceta, carea nici aceasta plineaşte. Iară din toate aceastea fiii lui Israil nimic nu au pătimit (ms. rom. 111; BBl).

Lv 1:

Arderea de tot din boi şi din oi şi din capre şi din turtureale şi din porumbi (ms. rom. 71);

Leagea şi modrul cum să să aducă spre jărfire dobitoacele şi paserile (B Aron, ms. rom. 29);

Leagea şi modru cum să se aducă jertva carea să chema ardere de tot din boi, din oi, din capre, din turtureale şi din porumbi (ms. rom. 111; BBl).

Traducerea lui Petru Pavel Aron nu a fost, de fapt, valorificată propriu-zis de către S. Micu, aşa cum s-a sugerat la un moment dat[15], regăsindu-se, parţial, doar în rezumatele modificate de către ceilalţi colaboratori în urma reviziei *Bibliei*.

Anunţând încă din prolog intenţia sa de a perfecta traducerea anterioară a *Bibliei,* publicată în 1688, S. Micu recunoaşte implicit unul dintre izvoarele ediţiei sale, la care se raportează în permanenţă, fie prin adoptarea soluţiilor comune de echivalare a unor pasaje, fie prin înregistrarea în cadrul notelor a lecţiunilor diferite aparţinând predecesorilor săi. Cu toate că există puncte de convergenţă între cele două texte, versiunea din 1795 reflectă, în multe privinţe, o prelucrare substanţială a traducerii anterioare, pe baza unei noi lecturi a „izvodului elinesc”. Vom ilustra raportul dintre cele două versuri printr-o simplă paralelă:

4 Rg **19**, 22–28

BB	BBl
22. Pre cine ai defăimat şi pre cine ai blestemat şi asupra cui ai înălţat glas şi ai rădicat întru înălţime ochii tăi? La Sfântul lui Israil!	22. Pre cine ai ocărât şi pre cine ai hulit? Şi asupra cui ai înălţat glas şi ai râdicat spre înălţime ochii tăi? Asupra Sfântului lui Israil.
23. În mâna solilor tăi ai defăimat pre Domnul şi ai zis: „Întru mulţimea carălor meale eu mă voiu sui întru înălţimea munţilor, partea Livanului! Şi am tăiat mărimea chedrului lui şi ceale alease ale chiparoşilor lui şi am venit la partea săvârşirii lui, dumbrava Carmilului lui. Eu am păzit	23. Prin mâna solilor tăi ai defăimat pre Domnul şi ai zis: „Cu mulţimea carălor meale eu mă voiu sui întru înălţimea munţilor în partea Livanului, şi am tăiat chedrii cei mari şi chiparoşii lui cei aleşi, şi am întrat până la mijlocul dumbrăvii Carmilului.
	24. Eu sap şi beau ape străine, şi am pustiit cu

[15] Ioan Bălan, *Limba cărţilor bisericeşti. Studiu istoric şi liturgic,* Blaj, 1914, p. 168–169.

24. Şi am băut ape striine şi am pustiit cu urma piciorului mieu toate râurile îngrădirii”.
25. Au n-ai auzit că de departe pre dînsa am făcut, de la zile de-nceput am ziditu-o pre ea? Şi am adus pre ea şi să făcu la rădicările nemerniciei războinici, cetăț tari.
26. Şi ceia ce lăcuiesc întru dânsele slăbiră cu mâna, spământară-se şi să ruşinară, să făcură ca iarba ţarenii şi vearde buruiană, pajişte de case şi călcări denaintea celuia ce stă.
27. Şi şădearea ta, şi întrarea ta, şi ieşirea ta am cunoscut, şi mâniia ta. Pentru căci te-ai mâniiat asupra Mea.
28. Şi trufa ta s-au suit întru urechile Meale, şi voiu pune undețile Meale în nările tale şi frâu în buzele tale şi te voiu întoarce în calea carea ai venit întru ea.

urma piciorului mieu toate râurile îngrădite”.
25. Au nu ai auzit că aceasta de departe o am făcut, din zilele ceale din început o am zidit şi o am adus pre ea, şi am venit de partea săvârşirii lui, dumbrava Carmilului o am păzit, şi au fost rădicările nemerniciei războinici cetăți tari.
26. Şi cei ce lăcuiesc într-însele au slăbit cu mâna, spăimântatu-s-au şi s-au ruşinat, şi s-au făcut ca iarba ţarinei şi ca iarba ce creaşte pe coperişul casii, călcare înaintea celui ce stă.
27. Şi şedearea ta, şi întrarea ta şi ieşirea ta am cunoscut, şi mâniia ta, că te-ai mâniiat asupra Mea.
28. Şi trufiia ta s-au suit în urechile Meale, şi voiu pune belciugul Mieu în nările tale şi zăbale în buzele tale, şi te voiu abate în calea pre carea ai venit.

Fragmentele comparate se caracterizează printr-o serie de elemente lexicale şi frazeologice identice sau foarte apropiate, care, neaparţinând, în general, vocabularului curent, nu pot fi explicate pe baza unor coincidenţe întâmplătoare: *ai înălţat glas; ai rădicat/râdicat întru/spre înălţime ochii; mâna solilor; mulţimea carălor; urma piciorului; cetăţi tari; iarba ţarenii/ţarinii; trufa/trufia ta s-au suit întru/în urechile*. Făcând abstracţie de variantele fonetice şi lexicale din pasajele respective, relaţia de dependenţă relativă a versiunii din 1795 este sesizabilă. În acelaşi timp, însă, elementele divergente, deşi într-un număr mai redus în această porţiune, sunt esenţiale, punând în evidenţă efortul de prelucrare şi de retraducere depus de către Micu: *ai defăimat – ai ocărât; ai blestemat – ai hulit; undeţile – belciugul; frâu – zăbale; te voi întoarce – te voi abate*. O discordanţă lexicală mai pronunţată din versetul 4 Rg **19**, 23 (24) se explică prin lecţiunile diferite ale textului grecesc şi ale celui latin: verbului *φυλάσσω,* cu forma de aorist sigmatic *ἔφύλαξα,* prezent în unele versiuni (A, Comp., Ald., Franc.), tradus în BB prin *eu am păzit,* i se opune în *Vulgata* verbul *succīdo, -ĕre,* cu sensul „a tăia, a reteza (de jos)”, transpus de S. Micu într-o formă apropiată: *ego succidi – eu sap.* Echivalenţa respectivă se păstrează în majoritatea ediţiilor româneşti ulterioare[16]: *eu sap* (B 1819, BBz, BŞag, B 1914), *am săpat* (B 1936, B 1938); cf şi BJ: *j'ai creusé et j'ai bu des eaux étrangères*.

Intervenţiile cărturarului blăjean sunt şi mai pronunţate în unele porţiuni de text. Un pasaj corupt din *Biblia* de la Bucureşti este emendat de Micu, potrivit *Septuagintei:* BB *După aceaea vine ţie, ca un râu curătoriu, sărăciia* (Pr **6**, 11);

[16] În noua versiune românească a *Bibliei*, apărută recent, colaţionată după *Septuaginta* lui A. Rahlfs de Bartolomeu Valeriu Anania, este adoptată, în acest context, varianta din Codex B *ψύχω,* aor. *ἔψυξα,* cu sensul „a răci, a (se) răcori”: *Şi m-am răcorit bând ape străine*. Pentru corespondenţele din versiunile greceşti, a se vedea şi Edwin Hatch, Henry A. Redpath, *A Concordance to the Septuagint and the Other Greek Versions of the Old Testament,* vol. 2, Michigan, 1989, p. 1442.

BBl *Ca apoi îţi va veni ţie, ca un călătoriu rău, sărăciia*; cf. ed. Bos: *κακὸς ὁδοιπόρος ἡ πενία;* cf. şi Vg: *Et veniet tibi quasi viator, egestas*.

O altă lecţiune aberantă, rezultată din transcrierea defectuoasă a unui context cu *scriptio continua,* apare în Iş **40**, 13: BB *Şi va fi casile fiilor ungere de preoţie;* pasajul este segmentat corect în BBl: *Şi va fi ca să le fie lor ungere de preoţie;* versetul apare nealterat şi în manuscrisele care au stat la baza ediţiei din 1688: *Şi va fi ca să le fie lor ungere de preuţie* (ms. rom. 45); *Şi va fi ca să fie lor ungere de preoţie* (ms. rom. 4389).

Tot din *Biblia* de la Bucureşti este reprodusă cartea *A lui Iosif Flavie,* un insolit tratat filosofic despre „sângurul-ţiitoriul gând"[17], absent din ediţia lui L. Bos, precum şi din diverse versiuni în latină, greacă şi slavonă ale *Bibliei*. Tradusă de Nicolae Milescu prin intermediul ediţiei de la Frankfurt, din 1597, scrierea apocrifă a lui Pseudo-Iosephus descinde din *Codex Alexandrinus*[18]. Iată cum motivează Samuil Micu, în preambulul acestei cărţi, alegerea sa: „Cartea aceasta, carea să zice *A lui Iosip,* pentru că de Iosip Flavie ar fi scrisă, nici S. S. Părinţi nu o cunosc dumnezeiască, nici în toate bibliile greceşti să află, nici în canonul cărţilor jidoveşti, nici în bibliile latineşti nu easte, pentru aceaea nici întru această biblie nu am voit de nou a o tălmăci, ci precum să află în bibliia cea veachie românească o am lăsat şi numai pentru aceaea o am pus aici, că s-au aflat în cea veachie românească, amintrilea loc întră cărţile Sfintei Scripturi nu poate să aibă".

Transpunerea onomasticii biblice reflectă, în multe privinţe, opţiunea lui Micu pentru variantele din *Codex Vaticanus* şi, implicit, din ediţia lui L. Bos, al cărei aparat critic prezintă un tablou cvasicomplet al corespondenţelor din celelalte versiuni ale *Bibliei*. Câteva exemple:

Ilaal (Nm **13**, 7); cf. Bos *Ἰλαὰλ;* Alex., C. *Ἰγάλ;* Ald. *Ἰγάδ;* BB *Igad;*

Defrona (Nm **34**, 9); cf. Bos *Δεφρωνὰ;* O. *Ἐφρωνὰ;* Alex., C. *Ζεφρωνὰ;* BB *Zefrona;*

Arava (Ios **11**, 2); cf. Bos *Ἄραβα;* Alex., Ald. *Ῥαβάθ;* BB *Ravath;*

Tafod (Ios **12**, 16); cf. Bos *Ταφοὺτ*[19]*;* C. *Ταπφοῦ;* Alex. *Θαρφοὺ;* Ald., Franc. *Ἀπφοῦ;* BB *Apfu*.

Preferând formele numelor proprii potrivit lecţiunilor lui L. Bos, cărturarul ardelean se distanţează, după cum se observă din aceste exemple, de *Biblia* de la Bucureşti, fidelă variantelor din *Biblia Aldina* şi, respectiv, din ediţia *Septuagintei* din 1597.

S. Micu înclină, uneori, pentru variantele antroponimelor şi toponimelor stabilite în *Biblia Complutensis,* pe care le preia, probabil, tot din notele ediţiei de

---

[17] Vezi Virgil Cândea, *Raţiunea dominantă. Contribuţii la istoria umanismului românesc,* Cluj-Napoca, 1979, p. 172-214.

[18] Édouard Montet, *Histoire de la Bible,* Paris, 1924, p. 97; vezi şi Rahlfs, I, p. 1157; textul este cuprins şi în *Codex Sinaiticus* (א), manuscris uncial din secolul IV, descoperit în 1852, la Mănăstirea Sf. Caterina de pe Muntele Sinai, de Constantin von Tischendorf, care l-a repus în circuitul ştiinţific în 1862.

[19] Formă emendată în ediţia Rahlfs prin *Ταφουγ;* cf. şi *Αταφουτ* în codicele B.

bază din 1709, fără să excludem utilizarea, în subsidiar, a unei ediții derivate din cea de la Complutum[20]. Exemplificăm prin câteva situații:

Daar (Ios **10**, 3); cf. C. *Δαάρ;* Bos *Δαβὶν;* Alex. *Δαβείρ;* Ald. *Δαβρεί;* BB *Davri;*

Iesan (Ios **13**, 18); cf. C. *Ἰεσσὰν;* Bos *Βασὰν;* Ald., O. *Ἰασσὰ;* BB *Iasa;*

Samarim (Ios **18**, 22); cf. C. *Σαμαρὶμ;* Bos *Σαρὰ;* O. *Σαμεὶρ;* Alex., Ald. *Σεμρὶμ;* BB *Semrim*.

Soluțiile de traducere şi de stabilire a textului, adoptate după *Biblia Complutensis* a cardinalului Francisco Ximenes de Cisneros, sunt vizibile şi în alte porțiuni, printre care se înscriu pasajele suplimentare din cartea *Înțelepciunea lui Isus, fiul lui Sirah,* unde, în unele exemplare, capitolul 26 are 34 de versete în loc de 25. Versetele 22–30, din versiunea extinsă, apar în varianta definitivă a protografului lui Micu, tipărite inițial, epurate însă ulterior dintr-o parte a tirajului nedifuzat.

Redăm cele nouă versete suplimentare, pe care le-am identificat numai în unele exemplare ale *Bibliei* lui Samuil Micu[21], pasajele respective lipsind din edițiile româneşti dinainte şi de după 1795[22]:

Sir **26**, 22–30

22. *Când vei afla țarina roditoare, samănă sămânțele tale, nădăjduind întru neamul tău cel bun*.

23. *Şi aşea, pruncii tăi, carii vor trăi având luminarea neamului bun, să vor mări.*

24. *Muiarea curvă aseamenea scroafei să va socoti; iară cea măritată, carea umblă după curvie, turnul morții să va judeca a fi celor ce să apropie de ea.*

25. *Muiarea cea fără de frica lui Dumnezeu parte să va da celui fără de leage; iară cea cu frica lui Dumnezeu să dă celui ce să teame de Domnul.*

26. *Muiarea cea de necinste nu va băga samă de ocară; iară fata cea de cinste şi de bărbat să va sfii.*

27. *Muiarea cea făr' de ruşine ca o cățea să va socoti; iară ceaea ce are ruşine să va teame de Domnul.*

28. *Muiarea carea cinsteaşte tuturor să va părea ințăleaptă; iară carea nu-l cinsteaşte trufaşă, fără de frica lui Dumnezeu, la toți să va cunoaşte.*

29. *Muiarea strigătoare şi limbută ca gonirea vrăjmaşilor să va socoti.*

30. *Şi sufletul fieştecărui om, carele cu de aceste obiceaiuri s-au obicinuit, întră gâlcevi de războiu îşi va petreace viiața.*

---

[20] Avem în vedere, de pildă, *Sacra Biblia hebraice, graece et latine,* Heidelberg, Ex officina Commeliniana, 1616, menționată anterior. Nu întâmplător, această ediție poliglotă, alături de *Septuaginta* lui Lambert Bos, din 1709, pe care am presupus-o ca sursă principală a *Bibliei* lui Samuil Micu, se află în fondurile provenite din vechea bibliotecă a Blajului (BAR Cluj).

[21] Exemplarul primat de la BCU Cluj (BRV 595) cuprinde atât varianta inițială, extinsă, cât şi cea „cenzurată", având retipărite paginile 811/812, legate însă greşit la sfârşitul *Vechiului Testament*.

[22] În ediția sa, Bartolomeu Valeriu Anania reintroduce versetele controversate într-o echivalare proprie.

Întregul pasaj adiţional, marcat cu sigla ediţiei de la Complutum, este redat, în orginal, în subsolul ediţiei lui Bos, realizată, în general, în conformitate cu *Codex Vaticanus,* dar care nu a eludat în aparatul critic fragmentul respectiv[23].

Pe lângă aceste izvoare, S. Micu nu a ignorat nici tradiţia literară locală, reproducând psalmii lui David, cu o mare fidelitate, din *Psaltirea* apărută la Blaj, în 1764 (reeditată în 1773, 1780 şi 1786), care preia, cu mici modificări, textul ediţiilor munteneşti similare[24].

Redăm, comparativ, primele zece versete din psalmul 18:

BB	*Psaltire*, Râmnic, 1746	*Psaltire*, Blaj, 1764	BBl
1. Ceriurile povestesc mărirea lui Dumnezeu, şi facerea mânilor Lui povesteaşte întărirea.	1.Ceriurile povestesc mărirea lui Dumnezeu, şi facerea mâinilor Lui o vesteaşte tăriia.	1. Ceriurile spun mărirea lui Dumnezeu, şi facerea mâinilor Lui o vesteaşte tăriia.	1. Ceriurile spun mărirea lui Dumnezeu, şi facerea mâinilor Lui o vesteaşte tăriia.
2. Zioa zilei va izbâcni cuvânt şi noaptea nopţii povesteaşte minte.	2. Zioa zilei spune cuvânt şi noaptea nopţii vesteaşte ştiinţă.	2. Zioa zilii spune cuvânt şi noaptea nopţii vesteaşte ştiinţă.	2. Zioa zilii spune cuvânt şi noaptea nopţii vesteaşte ştiinţă.
3. Nu-s graiuri, nici cuvinte, cărora nu să aud glasurile lor.	3. Nu sânt graiuri, nici cuvinte, ale cărora să nu să auză glasurile lor.	3. Nu sânt graiuri, nici cuvinte, ale cărora să nu să auză glasurile lor.	3. Nu sânt graiuri, nici cuvinte, ale cărora să nu să auză glasurile lor.
4. La tot pământul ieşi răspunsul lor, şi la marginile lumii cuvintele lor.	4. În tot pământul au ieşit veastea lor, şi la marginile lumii cuvintele lor.	4. În tot pământul au ieşit veastea lor, şi la marginile lumii cuvintele lor.	4. În tot pământul au ieşit veastea lor, şi la marginile lumii cuvintele lor.
5. În soare au pus lăcaşul Lui; şi El, ca un ginere ieşind den cămara lui.	5. În soare au pus lăcaşul Său; şi El, ca un ginere ce iase din cămara sa.	5. În soare au pus lăcaşul Său; şi El, ca un mire ce iase din cămara sa.	5. În soare au pus lăcaşul Său; şi El, ca un mire ce iasă din cămara sa.
6. Bucura-se-va ca un uriiaş să alearge cale; den marginea ceriului ieşirea lui.	6. Bucura-să-va ca un uriiaş să alearge cale; din marginea ceriului ieşirea lui.	6. Bucura-să-va ca un uriiaş să alearge cale; din marginea ceriului ieşirea lui.	6. Bucura-să-va ca un uriiaş să alearge cale; din marginea ceriului ieşirea lui.
7. Şi istovul lui până în marginea ceriului; şi nu easte cel ce să ascunde de căldura Lui.	7. Şi întimpinarea lui până la marginea ceriului; şi nu easte cine să se ascunză de căldura Lui.	7. Şi întimpinarea lui până la marginea ceriului; şi nu easte cine să se ascunză de căldura Lui.	7. Şi întimpinarea lui până la marginea ceriului; şi nu easte cine să se ascunză de căldura Lui.
8. Leagea Domnului fără prihană e, întorcând suflete; mărturiia Domnului credincioasă e, înţeleptind pruncii.	8. Leagea Domnului fără prihană, carea întoarce sufletele; mărturiia Domnului credincioasă, carea înţelepţeaşte pruncii.	8. Leagea Domnului fără prihană, carea întoarce sufletele; mărturiia Domnului credincioasă, carea înţelepţeaşte pruncii.	8. Leagea Domnului fără prihană, carea întoarce sufletele; mărturiia Domnului credincioasă, carea înţelepţeaşte pruncii.
9. Direptăţile Domnului dreapte-s, veselind inema; porunca Domnului lucie easte,	9. Dreptăţile Domnului dreapte, ceale ce	9. Dreptăţile Domnului dreapte, ceale ce	9. Dreptăţile Domnului dreapte, ceale ce

[23] A se vedea şi ediţia lui A. Rahlfs, în care versetele suplimentare, care corespund versiunii din codicele ℵ, numerotate între 19 şi 27, sunt redate numai în aparatul critic.

[24] Vezi şi Alexandra Roman, *Psaltirile româneşti din secolele al XVII-lea şi al XVIII-lea. Probleme de filiaţie,* în LR, XXIII, 1974, nr. 3, p. 234.

luminând ochii. 10. Frica Domnului curată e, rămâind în veacul veacului; judecățile Domnului adevărate-s, îndireptate deodată.	veselesc inima; porunca Domnului strălucită, carea luminează ochii. 10. Frica Domnului curată, carea rămâne în veacul veacului; judecățile Domnului adevărate, îndreptate împreună.	veselesc inima; porunca Domnului strălucită, carea luminează ochii. 10. Frica Domnului curată, carea rămâne în veacul veacului; judecățile Domnului adevărate, îndreptate împreună.	veselesc inima; porunca Domnului strălucită, carea luminează ochii. 10. Frica Domnului curată, carea rămâne în veacul veacului; judecățile Domnului adevărate, îndreptate împreună.

Încorporând, fără rezerve, în corpul *Bibliei* textul *Psaltirii* apărute la Blaj, în anii anteriori, S. Micu acceptă, implicit, normele literare muntene, care pătrunseseră, deja, în jurul anului 1750, în tipăriturile ardeleneşti, la fel ca în cele moldoveneşti, determinând anularea diferențelor de ordin dialectal[25].

O altă legătură de filiație pe care am stabilit-o are în vedere ultima carte a *Vechiului Testament,* absentă atât din *Septuaginta* de la Franeker, cât şi din *Biblia* de la Bucureşti, dar inclusă în *Biblia* de la Blaj: *Rugăciunea lui Manasi, împăratului Iudei, când era rob în Vavilon*. Textul descinde din *Codex Alexandrinus*[26] – acest uncial din secolul V fiind singurul care îl conține – şi face parte dintre cărțile necanonice (deuterocanonice, apocrife sau *anaginoscomena*), considerate „bune de citit", respectiv cele care se găsesc în *Septuaginta* în plus față de canonul iudeilor, recomandate însă pentru lectura catehumenilor. Potrivit unor exegeți veterotestamentari, această carte didactică este, de fapt, un supliment la un text canonic *(Cartea a doua Paralipomena / 2 Cronici),* având însă în multe ediții ale *Sf. Scripturi* un statut de sine stătător[27]. Textul a fost repus în circulație în ediția revizuită a *Vulgatei*, apărută la Roma, în 1592, aşa-numita *Biblie* a Papei Clement al VIII-lea *(Sixtina-Clementina),* devenită, în urma corecturilor efectuate în cuprinsul edițiilor din 1593 şi 1598, *textus receptus* al bisericii catolice. Prototipul rugăciunii în limba latină se află în apendicele edițiilor revăzute ale *Vulgatei,* alături de cărțile 3 şi 4 din *Ezdra*. În *Cuvânt înainte la cărțile care să zic Apocrifa,* S. Micu îşi motivează includerea cărților deuterocanonice în *Biblie*, pe care „le pune şi le cinsteaşte şi Besearica Apusului, carea şi săborniceaşte au hotărât că aceaste cărți sânt de Dumnezeu însuflate şi parte a Sfintei Scripturi". El se prevalează, astfel, de

[25] Vezi Ion Gheție, *Baza dialectală a românei literare,* Bucureşti, 1975, p. 406–415.

[26] Versiunea greacă integrală a codicelui A a fost editată, mai întâi, de J. E. Grabe, la Oxford, în 1707–1720, reprodusă apoi la Zürich, în 1730–1732, şi la Leipzig, în 1750–1751. Textul grec al rugăciunii, cu titlul *Προσευχὴ Μαννασσῆ Βασιλέως τῶν Ἰουδαίων*, este publicat şi în apendicele *Septuagintei* editate de Christianus Reineccius, la Leipzig, în 1730 (ed. a II-a, 1757).

[27] Vezi, în acest sens, T. Cipariu, *Scientia S. Scripture,* Blaj, 1854, p. 10; Ilarion Puşcariu, *Isagogia, adecă Introducere în cunoştința cărților Sântei Scripturi,* Sibiu, 1878, p. 73; Constantin Chiricescu, *Introducere în sfintele cărți ale Testamentului Vechi,* Bucureşti, 1903, p. 114; Mircea Chialda, *Cărțile anaginoscomena ale Vechiului Testament în Biserica Ortodoxă,* în „Ortodoxia", XIV, 1962, nr. 4, p. 498; Mircea Basarab, *Cărțile anaginoscomena – bune de citit – în bibliile româneşti,* în „Studii teologice", XXIV, 1972, nr. 1–2, p. 59–69; idem, *Atitudinea teologilor români față de cărțile anaginoscomena – bune de citit – ale Vechiului Testament,* în „Mitropolia Ardealului", XXIV, 1979, nr. 7–9, p. 617.

clarificările doctrinare ale Conciliului de la Trento (1545–1563), care adoptase, prin decretul din 8 aprilie 1546, versiunea *Vulgatei* ca singura autentică, acordând majorităţii cărţilor aşa-zis apocrife un statut egal cu al celor protocanonice.

Acţiunea de traducere şi de editare exhaustivă a textelor biblice, extinsă şi asupra celor zece cărţi *anaginoscomena,* precum şi a adaosurilor la cele cinci cărţi canonice, era în consonanţă, aşadar, atât cu tradiţia bisericii catolice, cât şi a celei ortodoxe. Cu toate că Nicolae Milescu, ca şi cei care au revizuit textul *Bibliei* de la Bucureşti, împărtăşea aceeaşi concepţie privind fructificarea integrală a cărţilor „ascunse", mai mult chiar, acordând credit şi unor apocrife propriu-zise (pseudo-biblice), *Rugăciunea regelui Manase* nu şi-a găsit locul în cuprinsul ediţiei din 1688.

S. Micu introduce, într-adevăr, pentru prima oară, această rugăciune în structura unei *Biblii* care a văzut la noi lumina tiparului, fără a avea însă prioritate absolută. Cu câteva decenii înainte, în 1760, episcopul Petru Pavel Aron realiza, tot la Blaj, o primă traducere a *Vulgatei,* rămasă în manuscris, în care se regăseşte şi *Rugăciunea lui Manase*[28]. Un paralelism între textul latin şi traducerea românească poate fi elocvent:

Vg	B. Aron
Oratio Manassae, regis Iuda, cum captus teneretur in Babylone	*Rugăciunea lui Manasie, împăratului Iudei, când rob să ţinea în Vavilon*
Domine omnipotens, Deus patrum nostrorum, Abraham, et Isaac, et Iacob, et seminis eorum iusti, qui fecisti caelum et terram cum omni ornatu eorum, qui ligasti mare verbo praecepti tui, qui conclusisti abyssum, et signasti eam terribili et laudabili nomine tuo; quem omnia pavent, et tremunt a vultu virtutis tuae, quia importabilis est magnificentia gloriae tuae, et insustentabilis ira comminationes tuae super peccatores; immensa vero et investigabilis misericordia promissionis tuae, quoniam tu es Dominus altissimus, benignus, longanimis, et multum misericors et poenitens super malitias hominum. Tu Domine, secundum multitudinem bonitatis tuae, promisisti poenitentiam et remissionem iis, qui pec-caverunt tibi, et multitudine miserationum tuarum decrevisti poenitentiam peccatoribus in salutem. Tu igitur, Domine Deus iustorum, non posuisti poenitentiam iustis, Abraham, et Isaac, et Iacob, iis qui tibi non peccaverunt; sed posuisti poenitentiam propter me peccatorem; quoniam peccavi super numerum arenae maris; multiplicatae sunt iniquitates meae Domine, multiplicatae sunt iniquitates meae, et non sum	Doamne Atotputearnice, Dumnezeul părinţilor noştri, a lui Avraam, şi a lui Isaac, şi a lui Iacov, şi a săminţiii lor cei dreapte, Care ai făcut ceriul şi pământul, cu toată podoaba lor, Cel ce ai legat marea cu cuvântul poruncii Tale, Cel ce ai închis adâncul şi l-ai pecetluit cu înfricoşat şi lăudat numele Tău, de Carele toate să spăimintează şi să cutremură de către faţa puterii Tale, că nesuferită e mărimea slavii Tale şi nerăbdată mâniia pornirii Tale asupra păcătoşilor. Iară nemăsurată şi necercetată e mila făgăduinţii Tale. Că Tu eşti Domnul cel Preaînalt, bun, îndelung răbdătoriu şi mult milostiv, şi-Ţ pare rău de răotăţile oamenilor. Tu, Doamne, după mulţimea bunătăţii Tale, ai făgăduit pocăinţă şi iertare celor ce au păcătuit Ţie şi după mulţimea milelor Tale ai rânduit pocăinţă păcătoşilor spre mântuire. Tu, dară, Doamne, Dumnezeul celor drepţi, n-ai pus pocăinţă drepţilor, lui Avraam, şi Isaac, şi Iacov, celor ce n-au greşit Ţie, ci ai pus pocăinţă pentru mine, păcătosul, că am păcătuit preste numărul năsipului mării. Înmulţitu-s-au strâmbătăţile meale, Doamne, înmulţitu-s-au strâmbătăţile meale şi nu sânt vreadnic a privi şi a vedea înălţimea ceriului, pentru mulţimea

[28] BAR Cluj, ms. rom. 18, f. 317^{v}-319^{r}; ms. rom. 20, f. 234^{v}-235^{r}.

dignus intueri et aspicere altitudinem caeli, prae multitudine iniquitatum mearum. Incurvatus sum multo vinculo ferreo, ut non possim attollere caput meum, et non est respiratio mihi, quia excitavi iracundiam tuam, et malum coram te feci; non feci voluntatem tuam, et mandata tua non custodivi; statui abominationes, et multiplicavi offensiones. Et nunc flecto genu cordis mei, precans a te bonitatem. Peccavi Domine, peccavi, et iniquitates meas agnosco. Quare peto rogans te, remitte mihi Domine, remitte mihi, et ne simul perdas me cum iniquitatibus meis, neque in aeternum iratus, reserves mala mihi, neque damnes me in infima terrae loca; quia tu es Deus, Deus, inquam, poenitentium; et in me ostendes omnem bonitatem tuam, quia indignum salvabis me secundum magnam misericordiam tuam, et laudabo te semper omnibus diebus vitae meae; quoniam te laudat omnis virtus caelorum, et tibi est gloria in saecula saeculorum. Amen.

strâmbătăților meale. Împilat sânt cu multă legătură de fier, cât nu pociu rădica capul mieu și nu-mi easte răsuflare că am întărâtat mâniia Ta și rău înaintea Ta am făcut, n-am făcut voia Ta și poruncile Tale nu le-am păzit, făcut-am urâciuni și am înmulțit sminteale. Și acum plec genunchiul inimii meale, cerând de la Tine bunătate. Greșit-am, Doamne, greșit-am, și strâmbătățile meale le cunosc. Pentru aceaea, rugându-mă cer de la Tine: Iartă-mă, Doamne, iartă-mă și să nu mă pierzi împreună cu strâmbătățile meale, nici în veac mâniindu-Te, să ții realele mie, nici să mă osândești spre locurile ceale de supt pământ. Că Tu ești Dumnezeul, Dumnezeul, am zis celor ce să pocăiesc. Și spre mine vei arăta toată bunătatea Ta, că, nevreadnic fiind, mă vei mântui după mare mila Ta. Și te voiu lăuda pururea în toate zilele vieții meale, că pre Tine Te laudă toată putearea ceriurilor și a Ta easte mărirea în veacii veacilor. Amin!

Traducerea lui P. P. Aron denotă o mare fidelitate față de modelul latin, fiind aproape literală în unele pasaje: *conclusisti – ai închis, benignus – bun, decrevisti – ai rânduit, Deus iustorum – Dumnezeul celor drepți, iniquitatis – strâmbătățile, remite mihi – iartă-mă, virtus caelorum – putearea ceriurilor*.

Comparativ, seriile de echivalențe pe care le propune S. Micu se distanțează, în numeroase locuri, după cum vom vedea, de cele ale predecesorului său. La fel ca în cazul psalmilor, Micu nu a optat pentru o nouă traducere după *Vulgata* sau după o ediție derivată din A, ci a ales varianta vehiculată deja în tradiția locală. Rugăciunea face parte, potrivit tipicului celor șapte laude, din *Pavecernița mare,* o primă versiune românească fiind publicată în *Ceaslovețul* de la Bălgrad din 1686, text care nu a fost însă urmat de cărturarul blăjean. Începând cu *Ceaslovul* apărut la Târgoviște, în 1715, în traducerea lui Antim Ivireanul, se impune o nouă versiune a *Rugăciunii lui Manasi, împăratului jidovesc,* reprodusă cu exactitate în edițiile *Ceaslovului* de la Rădăuți, din 1745, în care persistă fonetismul moldovenesc, de la București, din 1748, și de la Iași, din 1750, cu numeroase alte reeditări. În ediția publicată la Râmnic, în 1724, sub îngrijirea episcopului Damaschin, traducerea lui Antim Ivireanul este fructificată cvasiintegral, textul având o singură deosebire notabilă, care constă în înlocuirea primei sintagme a versetului *mai presus decât numărul năsipului mării,* din *Ceaslovul* din 1715, cu forma adverbială *mai mult*. Această soluție textuală se menține în toate edițiile tipărite ulterior la Râmnic, fiind transpusă întocmai și în ceasloavele apărute la Blaj, începând cu cel din 1751. Pe filiera Târgoviște–Râmnic–Blaj, textul rugăciunii pătrunde, într-o configurație foarte apropiată, în *Biblia* din 1795, după cum rezultă din următorul paralelism:

Ceaslov, Râmnic, 1724

Rugăciunea lui Manasi, împăratului jidovesc

Doamne Atotputearnice, Dumnezeul părinților noştri, al lui Avraam, şi al lui Isaac, şi al lui Iacov, şi al seminției lor ceii dreapte, Carele ai făcut ceriul şi pământul, cu toată podoaba lor, Cela ce ai legat marea cu cuvântul poruncii Tale, Cela ce ai încuiat adâncul şi l-ai pecetluit pre el cu înfricoşat şi slăvit numele Tău, de Carele toate să tem şi să cutremură de fața puterii Tale, că nesuferită e mare cuviința măririi Tale şi nerăbdată mâniia îngrozirii Tale ceii asupra păcătoşilor. Şi nemăsurată şi neurmată e mila făgăduinții Tale. Că Tu eşti Domnul cel Înalt, milosârd, îndelung răbdătoriu şi mult milostiv, şi-Ț pare rău de răotățile oamenilor. Tu, Doamne, după mulțimea bunătății Tale, ai făgăduit pocăință şi iertare celor ce greşesc Ție şi cu mulțimea îndurărilor Tale ai hotărât pocăință păcătoşilor spre mântuire. Tu, dară, Doamne, Dumnezeul puterilor, n-ai pus pocăință drepților, lui Avraam, şi lui Isaac, şi lui Iacov, celor ce n-au greşit Ție, ci ai pus pocăință asupra mea, păcătosului, pentru că am greşit mai mult decât numărul năsipului mării. Înmulțitu-s-au fărdelegile meale, Doamne, înmulțitu-s-au fărdelegile meale şi nu sânt vreadnic să privescu şi să văzu nălțimea ceriului, pentru mulțimea nedreptăților meale. Împilat sânt de multă legătură de fier, cât nu-m pociu râdica capul mieu şi nu easte slăbire pentru că am întărâtat mâniia Ta şi rău

Ceaslov, Blaj, 1786

Rugăciunea lui Manasi, împăratului jidovesc

Doamne Atotputearnice, Dumnezeul părinților noştri, al lui Avraam, şi al lui Isaac, şi al lui Iacov, şi al seminției lor ceii dreapte, Carele ai făcut ceriul şi pământul, cu toată podoaba lor, Cela ce ai legat marea cu cuvântul poruncii Tale, Cela ce ai încuiat adâncul şi l-ai pecetluit pre el cu înfricoşat şi slăvit numele Tău, de Carele toate să tem şi să cutremură de fața puterii Tale, că nesuferită e mare cuviința măririi Tale şi nerăbdată mâniia îngrozirii Tale ceii asupra păcătoşilor. Şi nemăsurată şi neurmată e mila făgăduinții Tale. Că Tu eşti Domnul cel Înalt, milosârd, îndelung răbdătoriu şi mult milostiv, şi-Ți pare rău de răutățile oamenilor. Tu, Doamne, după mulțimea bunătății Tale, ai făgăduit pocăință şi iertare celor ce greşesc Ție şi cu mulțimea îndurărilor Tale ai hotărât pocăință păcătoşilor spre mântuire. Tu, dară, Doamne, Dumnezeul puterilor, n-ai pus pocăință drepților, lui Avraam, şi lui Isaac, şi lui Iacov, celor ce n-au greşit Ție, ci ai pus pocăință asupra mea, păcătosului, pentru că am greşit mai mult decât numărul năsipului mării. Înmulțitu-s-au fărădelegile meale, Doamne, înmulțitu-s-au fărădelegile meale şi nu sânt vreadnic să privesc şi să văz nălțimea ceriului, pentru mulțimea nedreptăților meale. Împilat sânt de multă legătură de fier, cât nu-mi pociu rădica capul mieu şi nu easte slăbire pentru că am întărâtat mâniia Ta

BBl

Rugăciunea lui Manasi, împăratului Iudei, când era rob în Vavilon

Doamne Atotputearnice, Dumnezeul părinților noştri, al lui Avraam, şi al lui Isaac, şi al lui Iacov, şi al seminției lor ceii dreapte, Carele ai făcut ceriul şi pământul, cu toată podoaba lor, Cel ce ai legat marea cu cuvântul poruncii Tale, Cel ce ai încuiat adâncul şi l-ai pecetluit pre el cu înfricoşat şi slăvit numele Tău, de Carele toate să tem şi să cutremură de fața puterii Tale, că nesuferită e mare cuviința măririi Tale şi nerăbdată mâniia îngrozirii Tale ceii asupra păcătoşilor. Şi nemăsurată şi neurmată e mila făgăduinții Tale. Că Tu eşti Domnul cel Înalt, milosârd, îndelung răbdătoriu şi mult milostiv, şi-Ți pare rău de răutățile oamenilor. Tu, Doamne, după mulțimea bunătății Tale, ai făgăduit pocăință şi iertare celor ce greşesc Ție şi cu mulțimea îndurărilor Tale ai hotărât pocăință păcătoşilor spre mântuire. Tu, dară, Doamne, Dumnezeul puterilor, n-ai pus pocăință drepților, lui Avraam, şi lui Isaac, şi lui Iacov, celor ce n-au greşit Ție, ci ai pus pocăință asupra mea, păcătosului, pentru că am greşit mai mult decât numărul năsipului mării. Înmulțitu-s-au fărădelegile meale, Doamne, înmulțitu-s-au fărădelegile meale şi nu sânt vreadnic să privesc şi să văz nălțimea ceriului, pentru mulțimea nedreptăților meale. Împilat sânt de multă legătură de fier, cât nu-mi pociu rădica capul mieu şi nu easte slăbire pentru că am întărâtat mâniia Ta

înaintea Ta am făcut, nefăcând voia Ta şi nepăzind poruncile Tale. Şi acum plec genunchile inimii, trebuindu-m bunătate de la Tine. Greşit-am, Doamne, greşit-am, şi fărdelegile meale eu le ştiu. Ci mă cucerese rugându-mă: Slăbeaşte-m, Doamne, slăbeaşte-m şi nu mă piiarde pre mine cu fărdelegile meale, nici în veac ţiind mânie, să nu Te uiţ la răotăţile meale, nici să mă osândeşti întru ceale mai de jos ale pământului. Pentru că Tu eşti, Dumnezeule, Dumnezeul celor ce să pocăiesc. Şi întru mine să arăţ toată bunătatea Ta, că, nevreadnic fiind, să mă mântuieşti, după multă mila Ta. Şi te voiu lăuda totdeauna în zilele vieţii meale, că pre Tine Te laudă toată putearea îngerilor şi a Ta easte mărirea în veacii veacilor. Amin!

(p. 289-293)

şi rău înaintea Ta am făcut, nefăcând voia Ta şi nepăzind poruncile Tale. Şi acum plec genunchele inimii, trebuindu-mi bunătate de la Tine. Greşit-am, Doamne, greşit-am, şi fărădelegile meale eu le ştiu. Ci mă cucerese rugându-mă: Slăbeaşte-mi, Doamne, slăbeaşte-mi şi nu mă piiarde pre mine cu fărădelegile meale, nici în veac ţiind mânie, să nu Te uiţi la răotăţile meale, nici să mă osândeşti întru ceale mai de jos ale pământului. Pentru că Tu eşti, Dumnezeule, Dumnezeul celor ce să pocăiesc. Şi întru mine să arăţi toată bunătatea Ta, că, nevrednic fiind, să mă mântuieşti, după multă mila Ta. Şi te voiu lăuda totdeauna în zilele vieţii meale, că pre Tine Te laudă toată putearea îngerilor şi a Ta easte mărirea în veacii veacilor. Amin!

(p. 291-295)

şi rău înaintea Ta am făcut, nefăcând voia Ta şi nepăzind poruncile Tale. Şi acum plec genunchele inimii, trebuindu-mi bunătate de la Tine. Greşit-am, Doamne, grăşit-am, şi fărădelegile meale eu le ştiu. Ci mă cucerese rugându-mă: Slăbeaşte-mi, Doamne, slăbeaşte-mi şi nu mă piiarde pre mine cu fărădelegile meale, nici în veac ţiind mănie, să nu Te uiţi la răutăţile meale, nici să mă osândeşti întru ceale mai de jos ale pământului. Pentru că Tu eşti, Dumnezeule, Dumnezeul celor ce să pocăiesc. Şi întru mine să arăţi toată bunătatea Ta, că, nevreadnic fiind, să mă mântuieşti, după multă mila Ta. Şi te voiu lăuda totdeauna în zilele vieţii meale, că pre Tine Te laudă toată putearea îngerilor şi a Ta easte mărirea în veacii veacilor. Amin!

(p. 893-894)

Pe lângă particularităţile de traducere pe care le prezintă această variantă faţă de aceea a lui P. P. Aron, constatăm şi omisiunea generalizată a unui segment de text: cf. *statui abominationes et multiplicavi offensiones* (Vg) – *făcut-am urâciuni şi am înmulţit sminteale* (B Aron). Textul este lacunar şi în *Ceasloveţul* din 1686, precum şi în versiunea slavonă a rugăciunii din *Ceaslovul* tipărit la Bucureşti, în 1731. În unele dintre reeditările *Bibliei* de la Blaj se perpetuează această lacună (BBz, B 1914), fiind însă completată în altele: *am adaos pângărăciunile şi am înmulţit smintelile* (B 1819, BŞag); cf. *ci am pus urâciuni şi am înmulţit smintele* (B 1936).

Deşi Samuil Micu mărturisea, la începutul cărţii, că *Vechiul Testament* i-a prilejuit o tălmăcire mai asiduă, textul *Noului Testament* ne dezvăluie aceeaşi acribie a traducătorului, care dispunea, în această secţiune, de mai multe modele consacrate deja în biserica românească. *Biblia Sacra,* cu versiunile paralele din greacă şi din *Vulgata,* sau cu traducerile şi prelucrările succesive în latină realizate de Erasmus de Rotterdam[29], Robert Estienne şi Théodore de Bèze, precum şi cu traducerea din siriacă a lui Immanuel Tremellius, îi ofereau, pe de altă parte, un etalon pentru controlul traducerilor mai vechi, dintre care a cunoscut, desigur,

[29] Un exemplar acefal din *Novum Testamentum,* cu versiunea în greacă şi latină a lui Erasmus, pe care l-am identificat în BAR Cluj (cota B 1630), poartă la începutul *Epistolei întâi către corinteni* autograful cărturarului blăjean, sub forma *M. Samuil*.

Tetraevanghelul lui Coresi, din 1561, şi *Noul Testament* de la Bălgrad, din 1648. Să urmărim comparativ câteva scurte fragmente ilustrative din aceste posibile surse pentru ediția lui Micu, într-un tablou sinoptic în care am mai inserat, pe lângă *Biblia* de la Bucureşti, şi *Biblia* manuscrisă a lui Petru Pavel Aron[30]:

Mt **8**, 1-3

CT	NT	BB	B Aron	BBl
1. Şi destinse El den codru, pre urmă-i mergea gloate multe.	1. Iară pogorindu-Să El den munte, mearseră după El mulțime multă.	1. Şi, pogorându-Se El den munte, mearseră după El gloate multe.	1. Iară deacă S-au pogorât din munte, au mers după El gloate multe.	1. Iară pogorându-Să El din munte, au mers după El noroade multe.
2. Şi, iată, stricat vine şi închină-se Lui, grăi: „Doamne, să veri, poți să mă curățeşti”.	2. Şi, iaca, un bubos, venind, să închina Lui, zicând: „Doamne, de vei vrea, poți-mă curăți”.	2. Şi, iată, bubos, viind, să închină Lui, zicând: „Doamne, de vei vrea, poți-mă curăți”.	2. Şi, iată, un bubos, venind, să închina Lui, zicând: „Doamne, de vreai, mă poți curăți”.	2. Şi, iată, un lepros [glosat: bubos], venind, să închina Lui, zicând: „Doamne, de vreai, poți să mă curățeşti”.
3. Şi tinse mâna Iisus, pipăi El, grăi: „Voiu, curățeaşte-te”. Şi aciia se curăți lui stricăciunea.	3. Şi, tinzând Iisus mâna, atinse pre el, zicând: „Voia Mi-e, curățeaşte-te”. Şi numaidecât i să curăți lui gubăviia.	3. Şi, tinzând mâna, atinse pre el Iisus, zicând: „Voia Mi-e, curățeaşte-te”. Şi numaidecât i să curăți lui stricăciunea.	3. Şi întinzându Iisus mâna, l-au atins, zicând: „Vreau, curățeaşte-te”. Şi îndată s-au curățit lepra lui.	3. Şi, tinzând mâna, S-au atins de el Iisus, zicând: „Voiu, curățeaşte-te”. Şi îndată s-au curățit lepra lui.

Mc **12**, 38-42

CT	NT	BB	B Aron	BBl
38. Zise Domnul: „Păziți-vă de cărtulari. Veni-vor îmbrăcați şi sărutate la târgure,	38. Iară El zicea lor întru învățătura Lui: „Socotiți-vă de cărtularii carii le place a îmbla în veşminte lungi şi închinăciune în târguri,	38. Şi zicea lor întru învățătura Lui: „Socotiți-vă de cărturarii carii le place a îmbla în podoabe şi închinăciune în târguri,	38. Şi le zicea întru învățătura Sa: „Păziți-vă de cărturarii carii vreau în veşminte lunji a umbla şi a le să da închinăciuni prin târguri,	38. Şi zicea lor întru învățătura Sa: „Păziți-vă de cărturarii cărora le place a umbla în haine lungi şi carii iubesc întrebările de sănătate prin târguri,
39. Şi nainte a şedea la gloate şi întâiu a şedea la cină,	39. Şi şăderile întâiu la săboară şi a şădea mai înainte la ospeațe,	39. Şi şăderile întâiu în săboară şi şăderi mai înainte la ospeațe,	39. Şi a şedea pre scaunele ceale dintâi în sinagoguri şi şederile dintâi la ospeațe,	39. Şi şederile mai sus la adunări şi a şedea mai înainte la ospeațe,
40. Mânâncă casele văduolor şi vă se pare că de departe se roagă; aceia lua-vor mai mare osândă”.	40. Carii înghit casele văduolor şi la arătare rugându-să cu ru-	40. Carii înghit casele văduvelor şi cu prilej îndelung rugăciune făcând; aceştia	40. Carii îmbucă casele văduvelor supt arătare de rugăciune lungă;	40. Carii mănâncă casele văduvelor şi cu fățărie
41. Şi şezu Iisus naintea vistiiariu-				

[30] BAR Cluj, ms. rom. 22, care conservă cele patru *Evanghelii*.

lui răcliţeei, căuta cum nărodul aruncă bani în vistiiari în răcliță și mulți bogați arunca mult. 42. Și vine o văduo săracă, aruncă doi fileari, ce easte condrat.	găciune lungi; aceștia vor lua mai grea giudecată”. 41. Și, șăzând Iisus derept vistiiarul surumanilor, previia cum aruncă mulțimea bani în vistiiariu, și mulți bogați arunca mult. 42. Și, viind o văduo săracă, aruncă doi fileari, ce easte un condrat.	vor lua mai grea judecată”. 41. Și, șăzând Iisus dirept visterie, priviia cum aruncă mulțimea bani în vistiariu, și mulți bogați arunca mult. 42. Și, viind o văduo săracă, aruncă doi fileari, ce easte um condrant.	aceştia vor lua mai mare judecată”. 41. Și, șezând Iisus în preajma vistieriei, Să uita cum arunca gloata bani în vistierie. 42. Iară venind o văduvă săracă, au aruncat doi fileari, care easte un condrat.	îndelung să roagă; aceștia vor lua mai grea judecată”. 41. Și, șezând Iisus împrotiva vistieriei, privea cum aruncă norodul bani în vistierie, și mulți bogați arunca mult. 42. Și, venind o văduvă săracă, au aruncat doi fileari, ce easte un condrat.

Lc **6**, 42

CT	NT	BB	B Aron	BBl
Sau cum poți zice fratelui tău: „Frate, lasă să iau ștercul ce easte în ochiul tău”, însuți fiind în ochiul tău bărna nu vezi? Fățarnice, ia întâiu bărna den ochiul tău și atunce caută de ia ștercul den ochiul fratelui tău.	Sau cum poți zice fratelui tău: „Frate, lasă să scoț oțapocul den ochiul tău”, și fiind bărna în ochiul tău nu o socotești? Fățarnice, scoate întâiu bărna den ochiul tău, și atuncea căută să scoți oțapocul den ochiul fratelui tău.	Sau cum poți zice fratelui tău: „Frate, lasă să scoțu ațapocul cel den ochiul tău”, tu bârna cea den ochiul tău nu văzând? Fățarnice, scoate întâiu bârna den ochiul tău, și atuncea vei căuta să scoți așchiia cea den ochiul fratelui tău.	Au cum poți zice fratelui tău: „Frate, lasă să scoț oțapocul din ochiul tău”, nevăzând tu bârna în ochiul tău? Fățarnice, leapădă întâi bârna din ochiul tău, și atunci vei vedea să scoți oțapocul din ochiul frățâne-tău.	Sau cum poți zice fratelui tău: „Frate, lasă să scoț gozul care easte în ochiul tău”, însuți nevăzând bârna care easte în ochiul tău? Fățarnice, scoate întâiu bârna din ochiul tău, și atunci vei vedea să scoți gozul [glosat: ștercul] din ochiul fratelui tău.

Sub aspectul limbii literare, versiunea evangheliilor în traducerea lui Micu se remarcă prin modernitatea expresiei, textul nefiind tributar, în mod vizibil, transpunerilor anterioare. Unele corespondențe lexicale detaşează ediția din 1795 față de celelalte versiuni: CT, BB, B Aron *gloate* – NT *mulțime* – BBl *noroade* (Mt **8**, 1); CT *stricat* – NT, BB, B Aron *bubos* – BBl *lepros,* glosat prin *bubos* (Mt **8**, 2); CT *nărodul* – NT, BB *mulțimea* – B Aron *gloata* – BBl *norodul* (Mc **12**, 41); CT *ştercul* – NT, B Aron *oțapocul* – BB *ațapocul/aşchiia* – BBl *gozul,* adnotat, în a doua ocurență, prin *ştercul* (Lc **6**, 42).

Chiar şi numai câteva dintre concordanțele lingvistice prezentate ne relevă dependența *Bibliei* de la Bucureşti şi, în parte, a lui P.P. Aron, de *Noul Testament* de la Bălgrad, cu care *Biblia* de la Blaj nu are atâtea elemente de convergență.

De altfel, influenţele ediţiei din 1648 asupra celei din 1688 au fost deja evidenţiate, regăsindu-se, de pildă, în identitatea predosloviilor la Evangheliile după Marcu, Luca şi Ioan, cu totul diferite însă în ediţia din 1795. Am remarcat, pe de altă parte, câteva puncte comune cu *Tetraevanghelul* lui Coresi, S. Micu fiind la curent, desigur, cu versiunea braşoveană din 1561.

În fine, legăturile de filiaţie pot fi extinse şi în celălalt sens, în care, luând ca arhetip ediţia de la Blaj, vom putea detecta influenţa pe care a exercitat-o, timp de peste un secol, asupra limbajului biblic românesc. Este de ordinul evidenţei că *Biblia* de la Sankt Petersburg, din 1819, *Biblia* de la Buzău, apărută, în cinci volume, între 1854 şi 1856, apoi cea tipărită sub supravegherea şi binecuvântarea mitropolitului Andrei Şaguna, la Sibiu, între anii 1856 şi 1858, precum şi, într-o anumită măsură, *Biblia Sinodală,* apărută la Bucureşti, în 1914, sunt îndatorate traducerii lui Samuil Micu, lucru care nu întotdeauna a fost acceptat. Cu multă onestitate, episcopul Filotei mărturisea în precuvântarea ediţiei buzoiene că „dintre Bibliile tipărite în limba noastră mai bine tălmăcită şi mai luminat la înţeles este cea de la Blaju". În reproducerile şi prelucrările ediţiei din 1795 au putut interveni, în diferite grade, unele modificări de ordin grafic, fonetic, morfologic sau lexical, însă acestea nu le conferă statutul de versiuni independente, prin care să se distanţeze de versiunea lui Micu, eventual în urma unei confruntări sistematice cu originalul străin al traducerii. Vom ilustra această aserţiune printr-un alt paralelism din *Vechiul Testament,* în care vom avea ca elemente de comparaţie *Biblia* de la Bucureşti, *Biblia* de la Blaj, *Biblia* din 1819, *Biblia* de la Buzău, *Biblia* lui Andrei Şaguna şi *Biblia Sinodală* din 1914:

Iov **16**, 2-14

BB	BBl	B 1819
2. Auzit-am ca aceastea multe, mângâitori de reale, toţi.	2. Multe de aceastea am auzit, mângăitori celor răi sânteţi toţi.	2. Multe de aceastea am auzit, mângăitori celor răi sânteţi toţi.
3. Pentru căci? Au rânduială easte graiurile duhului? Sau ce va dodei pre tine, căci vei răspunde? Şi eu ca şi voi voiu grăi, de ar fi supus sufletul vostru în locul cestuia al mieu.	3. Că ce e? Au easte rânduială în cuvintele duhului? Sau în ce-ţi va fi greu a răspunde?	3. Că ce este? Au easte rânduială în cuvintele duhului? Sau în ce-ţi va fi greu a răspunde?
4. Şi apoi voiu sări întru voi cu graiuri şi voiu clăti asupra voastră capul mieu.	4. Şi eu ca voi grăiesc, de ar fi pus sufletul vostru în locul sufletului mieu, şi eu v-aş grăi voao cuvinte, aş clăti capul ca şi voi.	4. Şi eu ca voi grăiesc, de ar fi pus sufletul vostru în locul sufletului mieu, şi eu v-aş grăi voao cuvinte, aş clăti capul ca şi voi.
5. Şi fie vârtute în rostul mieu, şi pornirea buzelor nu voiu pregeta.	5. Şi să fie tărie în gura mea, şi pornirea buzelor nu o voiu pregeta.	5. Şi să fie tărie în gura mea, şi pornirea buzelor nu o voiu cruţa.
6. Că de voiu grăi, nu voiu durea rana, iară de voiu şi tăcea, ce mai puţin mă voiu răni?	6. Că de voiu grăi, nu mă va durea rana, şi de voiu şi tăcea, au mai puţin mă voiu răni?	6. Că de voiu grăi, nu mă va durea rana, şi de voiu şi tăcea, au mai puţin mă voiu răni?
7. Iară acum prea trudit m-au făcut năuc, putred, şi te-ai apucat de mine.	7. Iară acum trudit şi m-au făcut nebun şi putrăd, şi te-ai apucat de mine.	7. Iară acum trudit şi m-ai făcut nebun şi putred, şi te-ai apucat de mine.

8. Întru mărturie m-am făcut şi să sculă întru mine minciuna mea, în faţa mea au dat răspuns.
9. Cu urgie isprăvindu-ş, mă oborî, scârşni asupra mea dinţii, săgeţile bântuitoriului Lui pre mine căzură.
10. Cu ţaglele ochilor au sărit, cu ascuţit m-au lovit în genunche, şi cu toţi odată foarte au alergat asupra mea.
11. Pentru că mă deade Domnul în mânile nedirepţilor, şi spre cei necuraţi mă aruncă.
12. Fiind în pace, mă răsipi, luându-mă de chică, mă zmulse.
13. Puse-mă ca pre un strajnic, încunjurară-mă cu fuştiuri, lovind în muşchii miei nemilostivindu-să, au vărsat la pământ hiiarea mea.
14. Oborâră-mă stârv preste stârv, alergară cătră mine cei ce putea.

8. Întru mărturie m-am făcut şi s-au sculat asupra mea minciuna mea, împrotiva feaţii meale au răspuns.
9. Că mănie pornindu-să m-au oborât, scârşnit-au asupra mea cu dinţii, săgeţile tiranilor preste mine au căzut.
10. Cu căutarea ochilor au năvălit, cu ascuţitul m-au lovit în genunche, şi odată au alergat asupra mea.
11. Că m-au dat Domnul în mâinile nedrepţilor, şi la cei necredincioşi m-au aruncat.
12. În pace fiind m-au răsipit şi, apucându-mă de păr, m-au smuls, pusu-m-au ca un semn.
13. Încungiuratu-m-au cu lănci, care le-au aruncat în rărunchii miei, fără de milă au vărsat pre pământ fiiarea mea.
14. Oborâtu-m-a cădeare preste cădeare, alergat-au asupra mea cei putearnici.

8. Întru mărturie m-am făcut şi s-au sculat asupra mea minciuna mea, împrotiva feaţii meale au răspuns.
9. Că mânie pornindu-să m-au oborât, scârşnit-au asupra mea cu dinţii, săgeţile tiranilor preste mine au căzut.
10. Cu căutarea ochilor au năvălit, cu ascuţitul m-au lovit în genunche, şi odată au alergat asupra mea.
11. Că m-au dat Domnul în mâinile nedrepţilor, şi la cei necredincioşi m-au aruncat.
12. În pace fiind m-au răsipit, şi apucându-mă de păr, m-au smuls, pusu-m-au ca un semn.
13. Încungiuratu-m-au cu lănci, care le-au aruncat în rărunchii miei, fără de milă au vărsat pre pământ fiiarea mea.
14. Oborâtu-m-a cădeare preste cădeare, alergat-au asupra mea cei putearnici.

BBz

2. Multe de aceastea am auzit, mângâitori celor răi sânteţi toţi.
3. Că ce este? Au este rânduială în cuvintele duhului? Sau în ce-ţi va fi greu a răspunde?
4. Şi eu ca voi grăiesc, de ar fi pus sufletul vostru în locul sufletului mieu, şi eu v-aş grăi vouă cuvinte ca acestea şi aş clăti capul ca şi voi.
5. Şi să fie tărie în gura mea, şi pornirea buzelor nu o voiu pregeta.
6. Că de voiu grăi, nu mă va durea rana, şi de voiu tăcea, au mai puţin mă voiu răni?
7. Iară acum trudit, m-ai făcut nebun şi putred, şi te-ai apucat pornit asupra mea.
8. Întru mărturie m-am făcut şi sculându-se asupra mea minciuna mea, împrotiva feţii mele a răspuns.

BŞag

2. Multe de aceastea am auzit, mângâitori celor răi sânteţi toţi.
3. Că ce easte? Au easte rânduială în cuvintele duhului? Sau în ce-ţi va fi greu a răspunde?
4. Şi eu ca voi grăiesc, de ar fi pus sufletul vostru în locul sufletului meu, şi eu v-aş grăi voao cuvinte, aş clăti capul ca şi voi.
5. Şi să fie tărie în gura mea, şi pornirea buzelor nu o voiu cruţa.
6. Că de voiu grăi, nu mă va durea rana, şi de voiu şi tăcea, au mai puţin mă voiu răni?
7. Iară acum trudit şi m-ai făcut nebun şi putred, şi te-ai apucat de mine.
8. Întru mărturie m-am făcut şi s-au sculat asupra mea minciuna mea, împrotiva feaţii meale au răspuns.

B 1914

2. Multe de acestea am auzit, mângâitori de rele sunteţi toţi.
3. Că ce este? Oare au vreo rânduială aceste vorbe în vânt? Sau ce te împinge a răspunde?
4. Şi eu ca voi aş grăi, de ar fi pus sufletul vostru în locul sufletului meu, şi eu v-aş grăi vouă cuvinte, aş clăti capul ca şi voi.
5. Şi să fie tărie în gura mea, şi nu voiu întârzia a deschide buzele mele.
6. Că de voiu grăi, nu mă va durea rana, şi de voiu tăcea, au mai puţin mă voiu răni?
7. Iar acum trudit, m-ai făcut nebun şi istovit, te-ai pornit asupra mea.
8. Întru mărturie m-am făcut şi m-am ridicat împrotiva celui ce minţeşte de mine, împrotiva celui ce-mi răspunde în faţă.

9. Că mănie pornindu-se m-au oborât, scrâşnit-au asupra mea cu dinţii, săgeţile tiranilor preste mine au căzut.	9. Că mânie pornindu-să m-au oborât, scârşnit-au asupra mea cu dinţii, săgeţile tiranilor preste mine au căzut.	9. Că mânia pornindu-se m-au oborât, scrâşnit-au asupra mea cu dinţii, săgeţile tiranilor preste mine au căzut.
10. Cu căutarea ochilor au năvălit, cu ascuţitul m-au lovit în genunche, şi odată au alergat asupra mea.	10. Cu căutarea ochilor au năvălit, cu ascuţitul m-au lovit în genunche, şi odată au alergat asupra mea.	10. Cu căutarea ochilor au năvălit, cu ascuţitul m-au lovit în genunche, şi odată au alergat asupra mea.
11. Că m-au dat Domnul în mâinile nedrepţilor, şi la cei necredincioşi m-au aruncat.	11. Că m-au dat Domnul în mânile nedrepţilor, şi la cei necredincioşi m-au aruncat.	11. Că m-au dat Domnul în mâinile celor nedrepţi, şi la cei nelegiuiţi m-au aruncat.
12. În pace fiind m-au risipit şi, apucându-mă de păr, m-au smuls, pusu-m-au ca un semn.	12. În pace fiind m-au răsipit şi, apucându-mă de păr, m-au smuls, pusu-m-au ca un semn.	12. În pace fiind m-au risipit şi, apucându-mă de păr, m-au smuls, pusu-m-au ca un semn.
13. Încungiuratu-m-au cu lănci, care le-au aruncat în rărunchii miei, fără de milă au vărsat pre pământ fierea mea.	13. Încungiuratu-m-au cu lănci, care le-au aruncat în rărunchii mei, fără de milă au vărsat pre pământ fiiarea mea.	13. Încungiuratu-m-au cu lănci, care le-au aruncat în rărunchii mei, fără de milă au vărsat pre pământ fierea mea.
14. Oborâtu-m-a cădere preste cădere, alergat-au asupra mea cei puternici.	14. Oborâtu-m-a cădeare preste cădeare, alergat-au asupra mea cei putearnici.	14. Oborâtu-m-a durere preste durere, alergat-au asupra mea cei puternici.

Să sintetizăm corespondenţele lexicale, discordante faţă de BB, care apar în aceste fragmente din *Cartea lui Iov:* BB *graiurile* – BBl, B 1819, BBz, BŞag *cuvintele* – B 1914 *vorbe;* BB *ce va dodei* – BBl, B 1819, BBz, BŞag *ce-ţi va fi greu* – B 1914 *ce te împinge;* BB *vârtute* – BBl, B 1819, BBz, BŞag, B 1914 *tărie;* BB *rostul* – BBl, B 1819, BBz, BŞag, B 1914 *gura;* BB, BBl, BBz *voiu pregeta* – B 1819, BŞag *voiu cruţa* – B 1914 *voiu întârzia*; BB *năuc* – BBl, B 1819, BBz, BŞag, B 1914 *nebun;* BB *urgie* – BBl, B 1819, BBz, BŞag, B 1914 *mânie(a);* BB *bântuitoriului* – BBl, B 1819, BBz, BŞag, B 1914 *tiranilor;* BB *ţaglele ochilor* – BBl, B 1819, BBz, BŞag, B 1914 *căutarea ochilor;* BB *chică* – BBl, B 1819, BBz, BŞag, B 1914 *păr;* BB *strajnic* – BBl, B 1819, BBz, BŞag, B 1914 *semn;* BB *fuştiuri* – BBl, B 1819, BBz, BŞag, B 1914 *lănci;* BB *muşchii* – BBl, B 1819, BBz, BŞag, B 1914 *rărunchii;* BB *stârv* – BBl, B 1819, BBz, BŞag *cădeare/cădere* – B 1914 *durere;* BB *cei ce putea* – BBl, B 1819, BBz, BŞag, B 1941 *cei putearnici/puternici*.

Dihotomia lingvistică dintre *Biblia* de la Bucureşti, pe de o parte, şi *Biblia* de la Blaj, împreună cu reproducerile ei din aniii 1819, 1854–1856 şi 1856–1858, pe de altă parte, se percepe fără dificultate. În ceea ce priveşte unele neconcordanţe înregistrate în cuprinsul ediţiei din 1914, acestea ar pleda pentru încadrarea ei în categoria prelucrărilor după *Biblia* din 1795. Este nemotivată, de aceea, încercarea unor autori de a minimaliza originalitatea traducerii lui S. Micu, pe care o consideră tributară ediţiei din 1688, având „o valoare literară mai mică decât

vechea traducere"[31], ca şi opinia după care reeditările ulterioare nu ar fi atât de fidele *Bibliei* de la Blaj[32].

Faptul că ediţia din 1795 a devenit, timp de peste un secol, un model pentru bibliile româneşti se explică, în primul rând, prin canonicitatea textului tradus sau prelucrat. Cu toate că unele dintre comentariile introductive poartă amprenta doctrinei catolice, aceste idei nu se mai reflectă în conţinutul propriu-zis al *Bibliei* de la Blaj. Micu nu se abate, în general, de la succesiunea, numărul şi structura cărţilor biblice existente în ediţia din 1688, incluzând atât *Cartea a treia a Macaveilor,* considerată apocrifă după canonul apusean, cât şi cartea *A lui Iosif Flavie*. De altfel, ultimul text apocrif, denumit şi *4 Macabei,* respins de tradiţia ortodoxă, ca şi de cea catolică, va fi republicat doar în *Biblia* de la Buzău, fiind eliminat din toate celelalte ediţii româneşti ale *Sf. Scripturi*.

O paralelă lingvistică mai amănunţită între *Biblia* de la Bucureşti şi *Biblia* de la Blaj ne oferă argumente în plus privind rolul sporit pe care ediţia din 1795 l-a jucat în procesul de unificare a limbii române literare. Mult supralicitată, comparată cu *Biblia* lui Martin Luther, *Biblia* lui Şerban Cantacuzino a fost socotită, în mod exagerat, modelul prin care s-a impus definitiv graiul muntean ca bază a limbii literare. Devenită un loc comun în istoriile noastre literare, această idee preconcepută a fost reanalizată de I. Gheţie, care a demonstrat în mod convingător că particularităţile pe care le prezintă ediţia din 1688 contravin, de fapt, normelor tradiţionale ale scrierilor munteneşti, fixate prin tipăriturile lui Coresi, şi se distanţează, totodată, de normele unice supradialectale ale românei literare, cristalizate definitiv în a doua jumătate a secolului al XIX-lea[33].

Analiza comparativă a celor două texte ne relevă, mai întâi, faptul că limba *Bibliei* de la Bucureşti este mult dominată de moldovenisme (explicabile prin intervenţia tipografilor şi a diortositorului Mitrofan), precum şi de muntenisme respinse de tradiţia scrisului literar din Ţara Românească. Afirmaţia plină de severitate a lui Samuil Micu, după care ediţia din 1688 s-ar fi tipărit „cu foarte întunecată şi încurcată aşezare şi întocmire a graiului românesc" se confirmă, după cum vom vedea, în unele situaţii. Chiar dacă verdictul său este prea categoric totuşi, Micu era în consonanţă cu câteva dintre rezervele formulate anterior pe marginea traducerii lui Milescu. Revizorul versiunii conservate în ms. rom. 45 (BAR Cluj), de pildă, este contrariat, în *Cuvântu înainte cătră cititor,* de „neîntocmirea" izvodului spătarului, încât „foarte cu greu a să înţeleage vorba tălmăcirei şi abaterea cuvintelor". La rândul său, autorul traducerii din ms. rom. 4389 (BAR Bucureşti), identificat în persoana lui Daniil Andrean Panoneanul,

[31] N. Iorga, *Istoria bisericii româneşti şi a vieţii religioase a românilor,* vol. II, ed. a II-a, Bucureşti, 1930, p. 203.

[32] Nicolae I. Nicolaescu, *Scurt istoric al traducerii Sfintei Scripturi. Principalele ediţii ale Bibliei în Biserica Ortodoxă Română,* în „Studii teologice", XXVI, 1974, nr. 7–8, p. 504–512.

[33] Ion Gheţie, *Biblia de la Bucureşti şi procesul de unificare a limbii române literare,* în SLLF, II, 1972, p. 53–66.

găsea în aceeaşi traducere „multe greşale şi prea mare învăluială”. Pe de altă parte, *Biblia* de la Blaj, deşi se resimte de unele particularităţi nordice, prin câteva „ardelenisme” strecurate în unele pasaje, reflectă, în esenţă, muntenizarea masivă pe care o cunoscuse varianta literară din Transilvania de sud-vest la mijlocul secolului al XVIII-lea.

Vom trece în revistă, spre edificare, câteva dintre particularităţile fonetice, morfologice şi lexicale pe care le prezintă, comparativ, *Biblia* de la Bucureşti şi *Biblia* de la Blaj:

a) Vocala *a* este înlocuită în BB cu *ea,* dar s-a păstrat în BBl: *bleastămă – blastămă* (Nm **22**, 17).

b) S-a păstrat în ambele ediţii vechiul fonetism cu *ă,* netrecut la *a,* în *păhar* (Nm 17, 79), dar şi *pahară – păhară* (Nm **7**, 84).

c) Este conservat *ă* în cele două texte: *fămeiască* (Lv **3**, 6), *lăcuiesc* (Is **23**, 2), *păreate* (Iş **14**, 29), *răsipit* (2 Rg **20**, 22); în multe cazuri, *ă* a trecut în BBl la *â*: *rădicaiu – râdicat-am* (Ps **120**, 1), *răsipi – râsipi* (Is **24**, 1); frecventă este şi trecerea lui *ă* la *o,* prin asimilare vocalică, în ed. 1795: *nărodului – norodului* (Sir **9**, 22).

d) Fonetismele de tipul *strein, striin* sunt păstrate, cu predilecţie, în BB: *striin – străin* (Dt **14**, 21, Sir **8**, 23, [22]), *ne-au instreinat – ne-au înstrăinat* (Bar **2**, 11 [14]); cf. şi, în ambele ediţii: *strein* (Pr **5**, 17).

e) Formele cu *e* medial aton trecut la *i* predomină în BB, spre deosebire de BBl: *baliga – balega* (Lv **4**, 11), *judicători – judecători* (2 Par **34**, 13), *pântecile – pântecele* (Lv **4**, 11), *peştira – peştera* (Fc **23**, 9), *priiatinul – priiatenul* (Sir **12**, 9 [11]), *scaunile – scaonele* (Idt **9**, 4), *suliţile – suliţele* (Idt **7**, 8), *uliţile – uliţele* (Idt **7**, 20); în ambele tipărituri apare şi *priiatin* (Pr **17**, 18), sau, în sens invers, izolat, *priiaten – priiatin* (Sir **6**, 9).

f) Un fonetism moldovenesc cu *e* este înlocuit în BBl cu *ă: nedejdui – au nădăjduit* (Ps **90**, 14).

g) Formele cu *i* menţinute în BB s-au sincopat în BBl: *direapta – dreapta* (Iona **4**, 12), *direptăţile – dreptăţile* (Bar **2**, 14 [19]), *s-au îndireptat – s-au îndreptat* (Sir 49, 3).

h) În schimb, un fonetism cu *â* trecut la *i* (formă analogică) apare numai în BBl: *tânăr – tinăr* (Fc **42**, 15, 43, 3, Dt **1**, 39), alături de *tânărului* (Pr **22**, 15). Fenomenul se mai întâlneşte în prezent în zona Banat–Hunedoara, în părţile Mureşului mijlociu şi a Târnavelor, cu ramificaţii până înspre Sibiu şi Braşov, precum şi în întreaga Oltenie (ALR I, vol. II, h. 179).

i) „Diftongarea” lui *â,* în cuvinte de tipul *pâine,* este oscilantă: fonetismul etimologic se menţine în ambele texte, în forme precum *cânii* (3 Rg **14**, 11), *mâne* (Iş **32**, 5), *mânile* (Fc **39**, 12, 13, 3 Rg **7**, 32); formelor epentetice din BB, răspândite în Ţara Românească, li se contrapun în BBl cele cu *â: câinească – cânească* (Iş **8**, 22), *câinii – cânii* (3 Rg **21**, 19, 24), *câinele – cânele* (Tob **11**, 3), *mâine – mâne* (Nm **14**, 25, Ios **4**, 6, 3 Rg **19**, 11), *mâinile – mânile* (Iş **15**, 17, Mc **8**, 23), *pâine – pâne* (Fc **37**, 25, 3 Rg **18**, 13, Mc **8**, 14, Lc **4**, 3); este interesant că

în unele forme „nediftongate” din BB apare în BBl epenteza lui *i: mânile – mâinile* (Fc **27**, 22, Iş **9**, 29, 33, Lv **8**, 18), intervenţie care aparţine tipografilor de la Blaj, întrucât în toate cazurile protograful traducerii (ms. rom. 70, 71 şi 111) prezintă forma *mânile;* aceeaşi inadvertenţă faţă de manuscrisul lui Micu am întâlnit-o şi în cazul formelor *pâine* (Fc **40**, 1, Nm **15**, 20), *pâinile* (Nm **15**, 19), epentetice în ambele ediţii, dar care prezintă în manuscris fonetismul originar.

j) În cazul lui *î* etimologic din *îmbla, împlea,* păstrat parţial în BB, în BBl s-a adoptat norma literară: *s-au împlut – s-au umplut* (Dt **34**, 9), *să împle – să umplă* (Is **8**, 8), *îmblaţi – umblaţi* (In **12**, 35).

k) Unele forme în care *u* a trecut la *o* au fost restabilite în BBl: *conoaşte – cunoaşte* (Sol **9**, 13).

l) În domeniul consonantismului, menţionăm mai întâi durificarea labialelor numai în BB, o particularitate nemuntenească de limbă: *să clipască – să clipească* (Pr **4**, 25), *păscarii – pescarii* (Is **19**, 8), *vacul vacului – veacul veacului* (Ps **9**, 18), *să vorovască – să vorbească* (Pr **6**, 22); opoziţia se menţine şi în poziţia „tare” a labialei, reflectând în BBl situaţia din graiurile locale: *băură – au beut* (Iş **24**, 11).

m) Palatalizarea labiodentalei *f,* care este frecventă în BB, este normalizată, de cele mai multe ori, în BBl: *hiară – fiiară* (Lv **17**, 13, Ap **13**, 11), *hierul – fierul* (Ios **6**, 19), *hiarăle – fiiarăle* (Iş **23**, 11, Iz **34**, 25), *hiarăle – fierile* (Dn **8**, 4), *hiarea – fiiarea* (Pr 5, 4); sporadic, fenomenul apare şi în BBl: *hiară – hiiară* (Sol **17**, 19), *hiarăle – hiirăle* (Ps **103**, 12), *herestraie* (Am **1**, 3), *hierestreului – herestreului* (Idt **3**, 11).

n) În unele cuvinte de origine slavă, s-a menţinut fonetismul etimologic în BB, potrivit graiului din nordul Moldovei, pe când în BBl laringala *h* a evoluat, în general, la *f: pohta – pofta* (Pr **6**, 25), *pohteaşte – pofteaşte* (2 Rg **20**, 11); apar şi excepţii, în care fonetismul originar este comun, de pildă în *pohtă* (Sol **19**, 11), în consonanţă cu situaţia din graiurile din Muntenia şi sudul Transilvaniei; există exemple în care *f,* provenit din *h,* s-a sonorizat, trecând la *v*, în BBl: *praful – pravul* (Dt **9**, 21, Ep Ir **1**, 10 [13]), cf. şi *prah – prav* (Ep Ir **1**, 14 [17]), *vârful – vârvul* (Iş **24**, 17).

o) Rostirea dură a lui *s, z, ţ,* dominantă în BB, se regăseşte şi în BBl, în alternanţă cu rostirile moi: *sângur* (Pr **9**, 12), *sămnu – sămn* (Lv **13**, 23), *zăciuiala* (Tob 1, 7); unele forme dure devin moi în ed. 1795: *auzând – auzind* (Idt **14**, 7), *să folosască – să folosească* (Ep Ir **1**, 57), *să păzăşti – să păzeşti* (Pr **7**, 5), *sara – seara* (Dt **16**, 16), *sămn – semn* (Mc **8**, 12), *sângur – singur* (Is **2**, 17), *ţărmure – ţermure* (Mt **13**, 2), *ţăruşii – ţeruşele* (Nm **3**, 37), *ţâţe – ţiţe* (Ap **1**, 13), *ţâţele – ţiţele* (Cânt **1**, 1); BBl adoptă, în ultimele exemple, rostirea moale a africatei *ţ* şi în situaţiile în care vocalele se găseau în poziţie „tare”; unele rostiri moi sunt comune: *înţelepciunea* (Ecc **9**, 15), *ţiţelor* (Fc **49**, 25), *au zemislit* (Cânt **8**, 2); în alte situaţii însă, rostirile moi din BB s-au durificat în BBl, potrivit răspândirii dialectale a fenomenului: *cetăţean – cetăţanului* (Pr **24**, 28), *înţelept – înţălept* (Pr **9**, 12, Ecc **9**, 10), *seca – săca* (Is **19**, 5), *seminţiei – săminţiei* (Iş **32**, 13, Dt **11**, 9), *sine – sâne* (Nm **16**, 5).

Dacă în BB grafiile hipercorecte de acest tip apar sporadic, în BBl ele sunt mai frecvente: *simbetelor – sâmbetelor* (Nm **28**, 9); dar şi: *căzând – căzind* (Pr **25**, 20), *deşchizând – deşchizind* (Dt **15**, 8), *învăţând – învăţind* (Mc **14**, 49), *răspunzând – răspunzind* (Ios **24**, 16, Is **3**, 6), *văzând – văzind* (Fc **43**, 18, Dt **9**, 16, Mt **13**, 13).

p) Faţă de durificarea lui *ş, j,* înainte de *e, i,* generalizată în BB, în BBl predomină rostirile moi, care s-au menţinut şi atunci când diftongul *ea* se afla în poziţie „moale": *aşa – aşea* (Fc **50**, 3), *coaja – coajea* (Cânt **6**, 6), *deşărtăciune – deşertăciune* (Ecc **2**, 1), *dojăneaşte – dojeneaşte* (Sir **11**, 7), *jăluindu-se – jeluindu-să* (Pr **26**, 24), *jârtăvnicul – jertvenicul* (Jd **6**, 25), *jâdovii – jidovii* (Ezr **1**, 19), *să sfârşăsc – să sfârşesc* (Bar **2**, 13 [18]), *să slujască – să slujească* (Dt **29**, 18), *şapte – şeapte* (Fc **29**, 18), *şarpe – şearpe* (Fc **49**, 17, Iş **4**, 3), *şase – şease* (Fc **30**, 20), *şăzi – şezi* (1 Rg **22**, 23), *uşa – uşea* (Iş **33**, 10), *vrăjâtori – vrăjitori* (Lv **20**, 6); izolat, apare, în ambele ediţii, forma *şarpele* (In **3**, 14); cf. şi BBl *şapte* (Ps **78**, 13), în BB numeralul fiind redat cu cifră.

r) În privinţa redării lui *j + o, u* latin, apar mai multe situaţii, dintre care, mai întâi, le consemnăm pe cele în care fricativa *j* este răspândită, de regulă, în ambele tipărituri: *ajutoriu* (Sir **8**, 21 [20]), *împrejur* (Iş **37**, 11, 12, 1 Par **10**, 9); în alte cazuri, lui *j* din BB îi corespunde în BBl africata *ğ: împrejur – împregiur* (Iş **32**, 2, 3 Rg **7**, 11), *încunjurară – au încungiurat* (3 Rg **22**, 32), *putrejune – putregiune* (Is **14**, 11); uneori, aceste forme sunt comune: *încungiura* (Idt **10**, 19); nu puţine sunt situaţiile inverse însă, în care lui *ğ* din BB îi corespunde *j* în BBl: *agiutoriul – ajutoriul* (Pr **21**, 31), *batgiocureaşte – batjocoreaşte* (Pr **15**, 5), *giunghiiare – junghiiare* (Pr **7**, 22), *giurământ – jurământ* (Tob **8**, 15 [21]), *încungiurare – încunjurarea* (Pr **1**, 27).

s) Din analiza trăsăturilor morfologice reţinem forma substantivului *tată*, care în BB este *tatul* (2 Rg **15**, 7, Mc **8**, 38), specifică graiurilor din Moldova, în opoziţie cu forma literară din BBl; sunt comune pluralele neutre în *ă: carăle* (Iş **14**, 9), *hotarăle* (Ps **147**, 3); articolul posesiv *a* invariabil este normalizat în ediţia de la Blaj: *pentru păcatele meale şi a părinţilor miei – după păcatele meale şi ale părinţilor miei* (Tob **3**, 4 [5]); persistă în ambele texte formele fără desinenţa *-u* la persoana a III-a plural: *featele lui bea vin* (Iov **1**, 13); paradigmele analitice de imperfect din BB sunt abandonate: *era păscând – păştea* (Iş **3**, 1); o formă tare de perfect simplu din BB este transformată în perfectul compus în BBl: *mă prinset – m-aţi prins;* se renunţă în BBl la construcţiile arhaice de conjunctiv: *şi-ş adune – să-şi adune* (Iş **5**, 7); sunt înlocuite formele perifrastice de condiţional: *de nu mă vream teame – de nu m-am temut* (Iov **31**, 36); faţă de imperativul *adu* din BB, în BBl apare forma particulară *ado* (Ecc **12**, 1).

ş) Paragraful cel mai semnificativ privind evoluţia normelor literare în *Biblia* de la Blaj îl constituie cel privitor la lexic, în care elementele de tip nordic sunt mai puţin numeroase ca în ediţia din 1688, concomitent cu înmulţirea celor de tip sudic. În mod paradoxal, procesul de muntenizare este mai accentuat într-o tipăritură din Transilvania, faţă de una apărută la Bucureşti – desigur, după mai bine de un secol.

Un studiu comparativ între BB şi BBl pune în evidenţă existenţa unor termeni comuni celor două versiuni: *apleca* „a alăpta” (Fc **21**, 7), *asidă* „cocostârc” (Ir **8**, 7), *brobodealnic* „văl, maramă” (Cânt **5**, 8), *finic* „curmal” (Iş **15**, 27), *gherdan* „colan, lanţ de aur” (Is **3**, 19), *hamon* „turtă” (Ir **7**, 17), *îngreca* „a zămisli, a rămâne gravidă” (Lv **12**, 2), *logofăt* „supraveghetor, slujbaş” (Iş **5**, 15, 19), *mânea* „a se adăposti, a petrece undeva noaptea” (Iov **39**, 28), *năstrapă* „vas, potir” (2 Par **4**, 8, Cânt **6**, 1), *nemearnec/nemearnic* „străin” (Iş **2**, 22), *ojocitură* „tăciune” (Ir **13**, 24), *paic* „oştean” (JFl 6), *părmăcuit* „întărit cu bârne” (3 Rg **7**, 5), *posluşnic/poslujnic* „slujitor” (JFl 9), *price* „ceartă” (Dt **1**, 12), *proşca/proaşca* „ţintă” (Plg **3**, 12), *răpşti* „a cârti” (Ps **58**, 18), *rost* „grai, vorbire” (Fc **11**, 1), *siriman* „sărman, om sărac” (Sir **35**, 14 [15]), *târcăvire* „chelie” (Lv **13**, 42).

Diferenţierile lexicale dintre BB şi BBl sunt însă mult mai extinse: *acolisitura – obrăzniciia* (Lc **11**, 8), *aluat – dospit* (Iş **34**, 25), *apesteaşte – zăboveaşte* (Mt **24**, 48), *areţii – berbecii* (Fc **31**, 10), *ariciul – hirogrilionul* (Lv **11**, 5), *astrucat – îngropat* (Tob **2**, 6), *bahnă – bălţi* (Is **35**, 7), *bântuiale – ispite* (1 Ptr **1**, 6), *bednuiaşte – priveghiiază* (Cânt **5**, 3), *bezna – adâncul* (Iov **28**, 14), *blagoslovit – binecuvântat* (Fc **12**, 2), *bogza – buha* (Lv **11**, 15), *bozii – idolii* (Fc **31**, 19), *brehnace – vulturului* (Iov **28**, 7), *buzdugane – schiptruri* „seminţii, neamuri” (3 Rg **11**, 31, 32, 35, 36), *cantariu – cumpănă* (Dt **25**, 13), *cantariu – punt* (Dt **25**, 15), *căţiile – cădealniţele* (Nm **16**, 37), *căuşăle – păharale* (Nm **4**, 7), *câmpului – ţarinei* (Fc **2**, 5), *cerdac – foişor* (Mc **14**, 15), *chichiţă – ladă* (2 Par **24**, 8), *chivot – corabie* (Fc **6**, 19), *ciobotă – încălţăminte* (1Rg **12**, 3, Am **2**, 6), *cioplitele – idolii* (Iş **34**, 13), *cirezile – ciurdele/ciurzile* (Dt **28**, 4, 18), *ciutura – vadra* (Ecc **12**, 6), *ciuturile – vasăle* (In **2**, 7), *clicuit – strigat* (Idt **14**, 9), *coconii – pruncii* (Lc **11**, 7), *colţuni – încălţăminte* (Mc **6**, 9), *să va conceni – să va sfârşi* (Iz **5**, 13), *concenire – sfârşit* (Sof **1**, 19), *copacii – arborile* (Fc **23**, 17), *copilaş – prunc* (Jd **8**, 14), *copilul – sluga* (Sir **33**, 30), *copuzul – alăuta* (Fc 4, 21), *cori – corfe* (Nm **11**, 32), *coşniţă – corfă* (Iş **29**, 3), *covăseala – aluatul* (Mc **8**, 15, Lc **12**, 1), *cuhnii – bucătării* (Iz **46**, 24), *custuri – tăbli* (Nm **16**, 36), *danţuri – jocuri* (Jd **9**, 27), *davir – oltariul* (2 Par **5**, 7), *decindea – dincolo* (Dt **1**, 5, Ios **24**, 2), *despuiaţi – goli* (Fc **3**, 7), *dodeiala – îmbulzala* (Dt **28**, 53), *dodiiale – ispită* (Iov **10**, 17), *dosădindu-se – întristându-să* (Sol **14**, 15), *dudeaile – sicomorii* (3 Rg **10**, 27 [28]), *dumăi – vorbi* (Pr **15**, 13 [12]), *elam – pritvorul* (2 Par **3**, 4), *fătăciunile – rodurile* (Jd **6**, 4), *fântâna – puţul* (Ps **68**, 19 [18]), *fota – rochiia* (Rut **3**, 15), *gard – păretariu* (Iş **26**, 2), *gâlcevi – turburări* (Pr **6**, 14), *gârlă – râu* (Iş **2**, 5), *gâtul – grumazi* (1 Rg **17**, 35), *ghizdavă – mândră* (Fc **29**, 17), *ginere – mire* (Ps **18**, 5, Mt **25**, 5, 6, In **2**, 9), *grădină – raiu* (Fc **2**, 8), *greşul – poghircitura* (Jd **8**, 2), *grobniţa – mormântul* (Dt **34**, 6), *gure – primb* „tivitură, bordură” (Iş **28**, 28), *hadâmul – famenul* (Sol **3**, 14), *hicleşug – pânditoriu* (Sir **8**, 14), *istovul – săvârşirea* (Evr **13**, 7), *împletitură – salbă* (Nm **31**, 50), *însămără – au pus şeaua* (Fc **22**, 3), *jâtniţele – cămările* (Dt **28**, 5), *jiganiia – fiiara* (Fc **37**, 33), *judeca – pricea* (Jd **8**, 1), *laţu – cursă* (Pr **6**, 2), *limbi – neamuri* (Fc **17**, 6), *locul alergăturii cailor – ipodromului* (Fc **48**, 7), *lovituri – bolduri* (Nm **33**, 55), *luoare – dar* (Iş **35**, 23), *marghioli – vicleani* (Iov **5**, 12),

mâlcomeaşte – taci (Fc **4**, 7), *mâşcoi – catâri* (Fc **12**, 16), *merticul – măsură* (Lc **12**, 42), *mescând – turnând* (Fc **40**, 13), *misurcile – coifurile* (Iz **27**, 10), *mocioriță – bălți* (Is **35**, 7), *muzaviriile – clevetirile* (1 Ptr **2**, 1), *nacealnici – povățuitorii* (Jd **5**, 15), *naşterile – rodurile* (Dt **28**, 11), *nărodul – neamul* (Pr **14**, 36 [35]), *năsipul – arena*, glosat: *năsipul* (Ap **20**, 8), *năstrapa – fiiala* „vas, cupă" (Ap **16**, 4, 8), *nesilie – pat* (Cânt **3**, 9), *nevastă – mireasă* (Sol **8**, 2), *obrezuiaşte – taie împregiur* (Ios **5**, 2), *olăcari – soli* (1 Mac **5**, 14), *osiile – căile* (Sol **2**, 9), *omătul – zăpada* (Ps **147**, 5), *păgubi – globi* (Dt **22**, 19), *părângile – zăvoarăle* (2 Par **5**, 8), *păsați – meargeți* (Ios **10**, 24), *pângărit – întinat* (Ap **14**, 4), *pârpărița – pietrile* (Dt **24**, 6), *pelițele – trupul* (Iov **6**, 12), *pesti-va – vă zăbovi* (Lc **12**, 45), *plaşca – daruri* (1 Cor **9**, 24), *pleanuri – prăzi* (Idt **15**, 8), *vor plenui – vor prăda* (Iz **39**, 10), *pofală – lăudat* (Dt **26**, 19), *polcovnicul – căpitanul* (FAp **22**, 24), *polimarele – aripile* (Sir **9**, 18), *politia – cetățăniia* (FAp **22**, 28), *polog – acoperemânt* (Idt **10**, 23), *va ponoslui – va împuta* (Sir **20**, 14), *posadnica – țiitoarea* (1 Par **2**, 46), *poslanicilor – solilor* (1 Rg **11**, 9), *posluşăşti – vei sluji* (Fc 29, 27), *posluşnicul – sluga* (Fc 15, 3), *poticală – sminteală* (Idt **12**, 2), *m-ai prelestit – m-ai înşelat* (1 Rg **28**, 12), *price – sfadă* (Pr **10**, 13), *pristav – vestitoriul* (Fc **41**, 43), *prişleți – nemearnici* (Ps **145**, 8), *proaşcă – semn* (1 Rg **20**, 19), *procleciune – blăstăm* (FAp **23**, 14), *rădăcină – trupină* (Fc **49**, 21), *răpştire – cârteală* (2 Petr **4**, 9), *răveneală – umezală* (Lc **8**, 6), *râvnire – pismă* (Iac **3**, 16), *rojdit – scărpinat* (Jd **8**, 16), *rostul – gura* (Dt **18**, 18), *rudeniile – casnicii* (Pr **17**, 9), *sad – tufă* (Fc **22**, 13), *sahaidacele – tulbele* (Iz **27**, 11), *sâlnec – putearnic* (Iov **9**, 22), *sâmcea – cirtă* (Mt **5**, 18), *sângifu – fimbrii* „ciucure" (Nm **15**, 38), *sicriiu – corabie* (Fc **6**, 14), *smârdă – gunoiu* (Iov **9**, 31), *socoteală – cercetare* (Iov **14**, 3), *socotința – cugetul* (Ecc **10**, 20), *spata – armul* (1 Rg **9**, 24), *sudălmi – ocări* (Pr **10**, 19), *şaică – corabie* (3 Mac **4**, 9), *şomâcul – sobolul* (Lv **11**, 30), *ştiința – cunoştința* (Sol **17**, 11), *talaniță – curvă* (Sir **9**, 3), *tărpi – aştepta* (4 Rg **6**, 33), *toiagele – schiptrurile* (1 Rg **10**, 19), *toporul – săcurea* (Dt **19**, 5), *trestiia – condeiul* (Ir **8**, 8), *trufă – laudă* (Idt **15**, 11), *turte – pogăci* (Nm **11**, 8, Jd **7**, 13), *țâmbale – alăute* (1 Rg **18**, 6), *țeanchiu – locul cel de priveală* (1 Cor **9**, 24), *undețile de carne – furcuțele* (Nm **4**, 14), *urloiu – şipot* (Sir **24**, 31), *usturoiul – aiuri* (Nm **11**, 5), *vase – luntri* (Dt **28**, 68), *za – platoşea* (1 Rg **17**, 38), *zavistiile – pizmele* (1 Ptr **2**, 1), *zăpodiia – valea* (2 Rg **5**, 22), *zbirştină – aveare* (2 Mac **12**, 21), *zgău – pântece* (Fc **16**, 4, Nm **3**, 12).

Limitându-ne la această investigație frontală, suntem în măsură să caracterizăm limba *Bibliei* de la Blaj[34], care se detaşează, în mod tranşant, de aceea

[34] A se vedea, în acest sens, şi I. Bălan, *op. cit.,* p. 167-187; Jacques Byck, *Samuil Micu Klein,* în „Gazeta literară", III, nr. 20, 17 mai 1956; Perpessicius, *Samuil Micu Clain,* în *Scriitori români,* vol. I, Bucureşti, 1986, p. 57-80; Mario Ruffini, *La traduzione cattolica della Bibbia in romeno (Biblia lui Clain, Blaj, 1795),* în „Orientalia Christiana periodica" (Roma), XXXI, 1965, fasc. I, p. 135-169; Al. Andriescu, *Elemente de stil oral în Noul Testament de la Bălgrad (1648) şi Biblia de la Bucureşti (1688), în comparație cu Biblia lui Micu (1795) şi Noul Testament de la Viena (1875),* în „Analele ştiințifice ale Universității «Al.I. Cuza» Iaşi", secț. III, Lingvistică, XXXII, 1986, p. 47-53; idem, *Biblia de la Bucureşti (1688) şi Biblia de la Blaj,* în „Dacoromania", Freiburg i. Br., VII, 1988, p. 195-201.

a tipăriturii lui Şerban Cantacuzino, puternic marcată de influenţa graiului moldovean. Ponderea cuvintelor dispărute din limba actuală, puţin cunoscute sau dialectale este, evident, mult mai mică decât în cazul *Bibliei* de la Bucureşti. Versiunea realizată cu mult discernământ de către Samuil Micu reflectă, într-adevăr, oscilaţiile variantei literare sud-vest ardeleneşti, în care vechile deprinderi de a scrie răzbăteau uneori la suprafaţă. Faţă de tipăriturile blăjene din deceniile anterioare, care adoptaseră modele munteneşti mai omogene, *Biblia* din 1795 nu a beneficiat de un prototip similar, ceea ce explică unele alternanţe fonetice, precum şi alte concesii făcute graiului local. În mare parte însă, în special prin elementele de lexic pe care le vehiculează, *Biblia* lui Samuil Micu ilustrează tendinţele de unificare a limbii române literare, care se manifestau tot mai pregnant în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea.

Este sugestivă, de altfel, caracterizarea pe care Perpessicius o făcea *Bibliei* de la Blaj, după ce descoperea în *Glossa* lui Eminescu sonuri desprinse din *Ecleziastul* tălmăcit de Samuil Micu: „O lectură comparativă a celor două Biblii, de la 1688 şi de la 1795, apleacă cumpăna în favoarea celei de a doua. Şi nu e la Clain numai grija unei clarităţi cât mai explicite, dovadă argumentele iniţiale ale capitolelor, glosele, explicaţiile cuvintelor, cu cari e înlesnită lectura unui text bogat în arcane, dar este mai cu seamă grija unei continui rotunjiri a frazei, a expresiei, a topicei”[35]. Atingând un stadiu avansat al criticii de text de la sfârşitul secolului al XVIII-lea, prin raportarea la un model consacrat în literatura noastră ecleziastică şi, în acelaşi timp, prin confruntarea cu originalul grecesc şi cu alte izvoare de notorietate, *Biblia* din 1795 constituie un moment de referinţă pentru redefinirea vechiului scris românesc după canonul modernităţii.

SIGLE

א (Alef)	*Codex Sinaiticus* (cf. ed. Rahlfs).
A(lex).	*Codex Alexandrinus* (cf. ed. Bos, Rahlfs).
Ald.	*Sacrae Scripturae veteris novaeque omnia,* Venetiis, in aedibus Aldi et Andreae soceri, 1518 (cf. ed. Bos).
B	*Codex Vaticanus,* gr. 1209 (cf. ed. Rahlfs).
B Aron	*Biblia,* traducere de P. P. Aron (ms.).
BB	*Biblia, adecă dumnezeiasca Scriptură,* Bucureşti, 1688.
BBl	*Biblia, adecă dumnezeiasca Scriptură,* Blaj, 1795.
BBz	*Biblia sau Testamentul Vechiu şi Nou,* Buzău, 1854–1856.
BJ	*La Bible de Jérusalem,* Paris, 1988.
Bos	*Vetus Testamentum, ex versione Septuaginta interpretum,* ed. Lambert Bos, Franequerae, 1709.
BŞag	*Biblia, adecă Sfânta Scriptură,* ed. Andrei Şaguna, Sibiu, 1856–1858.
B 1819	*Biblia, adecă dumnezeiasca Scriptură,* Sankt Petersburg, 1819.
B 1914	*Biblia, adică dumnezeiasca Scriptură,* Bucureşti, 1914.
B 1936	*Sfânta Scriptură,* Bucureşti, 1936.
B 1938	*Biblia, adică dumnezeiasca Scriptură,* Bucureşti, 1938.

[35] Perpessicius, *op. cit.,* p. 71.

C(omp).	*Biblia polyglotta,* ed. Fr. Ximenez de Cisneros, in Complutensi universitate, 1514–1517 (cf. ed. Bos).
CT	Coresi, *Tetraevanghelul,* Braşov, 1561.
Franc.	*Divinae Scripturae nempe Veteris et Novi Testamenti omnia,* Francofurti ad Moenum, 1597 (cf. ed. Bos).
NT	*Noul Testament,* Bălgrad, 1648.
O(x).	*Manuscriptum Oxoniensis* (cf. ed. Bos).
Rahlfs	*Septuaginta,* ed. Alfred Rahlfs, Stuttgart, 1979.
Vg	*Biblia Sacra Vulgatae editionis,* Venetiis, 1758.

Institutul de Lingvistică şi Istorie Literară
„Sextil Puşcariu"
Cluj-Napoca, str. Emil Racoviţă, 21